

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR

PSZICHOLÓGIA SZAK

Szakedolgozat

A Dark Triad vizsgálata

Készítette: Agócs Noémi (MA II. évfolyam)

Konzulens: Dr. Császár-Nagy Noémi, tanszékvezető, egyetemi docens

PSZICHOLÓGIA INTÉZET

KLINIKAI PSZICHOLÓGIAI TANSZÉK

2017

Tartalomjegyzék

1. Absztrakt	3
2. Bevezetés	4
3. Elméleti háttér	5
3.1. Kötődés	5
3.2. Serdülőkor	11
3.3. Értelmes élet és életcél	13
3.4. Serdülőkor és bűnelkövetés	16
3.5. A Dark Triad	19
3.6. Összefoglalás	27
4. Saját vizsgálat	29
4.1. Célkitűzések	29
4.2. Hipotézisek	30
4.3. Vizsgálati minta	30
4.4. Vizsgálati módszer	30
4.5. Vizsgálati helyszínek	31
4.6. Vizsgálat menete	32
4.7. Statisztikai módszerek	34
4.8. Eredmények bemutatása	35
4.8.1. Leíró statisztika	35
4.8.2. Kvantitatív eredmények a hipotézisek szerint	36
4.8.3. A statisztikai eredmények összefoglalása	42
4.9. Eredmények értelmezése a hipotézisek szerint	44
5. Diskusszió	50
6. Köszönetnyilvánítás	55
7. Irodalomjegyzék	56

1. Absztrakt

Kutatásunkban a Dark Triad konstruktum – azaz a machiavellizmus, a nárcizmus és szubklinikus pszichopátia – jelenlétét, nagyságszintjét hasonlítottuk össze a javítóintézeti nevelésüket töltő személyekből álló kísérleti csoportban és nem bűnelkövető személyekből álló kontrollcsoportban. A két csoportot ezen kívül a kötődési stílus és az életcél (az élet értelmességként való megélése) szempontjából is vizsgáltuk. A kutatásban összesen 77 személy vett részt, melyből 36 személy a kísérleti, és 41 személy a kontrollcsoport tagja volt. A kísérleti személyek egy három mérőeszközből – Short Dark Triad (SD3), Életcél Kérdőív (PIL), Kötődési Stílus Kérdőív (ASQ, ASQ-H) – álló kérdőívcsomagot töltöttek ki. Az eredményekből kiderült, hogy a „Dark Triad személyiség”, illetve ezen belül a pszichopátia alskála is szignifikánsan magasabb a kísérleti csoport tagjainál, tehát rájuk jellemzőbb az ún. sötét személyiség és a pszichopátia, mint személyiségvonás, mint a kontrollcsoportra. A kötődési stílust tekintve a kísérleti csoportra jellemzőbb volt a bizonytalan (akár szorongó, akár elkerülő) kötődési stílus, míg a kontrollcsoportot inkább a kapcsolatokban megélt biztonság jellemezte. Végül az életcélra (élet értelmességének érzése) vonatkozó eredmények szerint a javítóintézeti neveltekből álló csoport kevésbé érezte életének mozzanatait és annak egészét értelmesnek, mint a kontrollcsoport. Ezek az eredmények feltételezéseinkkel és a korábbi kutatási eredményekkel összhangban voltak. A fentiekből leginkább kiemelkedő eredmények a Dark Triad konstruktumra vonatkozóak, mivel ez hazánkban kevésbé kutatott terület, illetve a vizsgálati minta (javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalok) és módszer (Short Dark Triad) is egyedinek mondható.

Kulcsszavak: Dark Triad, machiavellizmus, nárcizmus, szubklinikus pszichopátia, kötődés, életcél, javítóintézet

2. Bevezetés

Diplomamunkámban az ún. Dark Triad vizsgálatával foglalkozom, amely alatt a machiavellizmus, a nárcizmus, illetve szubklinikus pszichopátia hármását értjük. Kutatásom során ennek a konstruktumnak a jelenlétét vizsgálom javítóintézetben nevelkedő fiatalok, illetve nem bűnelkövető fiatalok körében. A két csoportot ezen kívül a kötődés és az életcél (élet értelmességének érzése) szempontjából is összehasonlítom.

Kutatásom első fő témája a Dark Triad vizsgálata. A Dark Triad konstruktum 3 tagjának számos közös jellemzője van, ilyen például a társadalmilag nem kívánatos természetük vagy a viselkedéses hasonlóságok (pl. manipuláció, egocentrizmus), mindhárom bizonyos fokig jellemezhető ún. szociálisan rosszindulatú viselkedési tendenciákkal (pl. önreklámozás, érzelmi hidegség) és antiszociális tendenciákkal (pl. agresszivitás, ellenszenvenesség, tisztességtelenség). Az egyik legdestruktívabb személyiségnek a pszichopátiát tekintik, amely erős kapcsolatot mutat a kriminalitással, így fontos előrejelzője lehet a bűnelkövetésnek, különösen az erőszaknak. A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok valamely bűncselekmény elkövetése miatt kerülnek az intézetbe, így ennek a konstruktumnak a vizsgálata az ő csoportjukban a kutatásom fontos részét képezi.

A kutatás második nagy témaköre az életcél vizsgálata. Az életcél egy átfogó motivációs összetevőt biztosít az egyén számára, egy az életnek értelmet adó tényezőnek nevezhetjük. A cél- és értelemnélküliség pedig az egyén számára súlyos problémákat okozhat, ilyen például a depresszió vagy a kutatás szempontjából fontos bűnelkövetés. A kutatásomban ennek a tényezőnek a meglétét/hiányát szeretném összehasonlítani a javítóintézetben nevelkedő bűnelkövetők és a nem bűnelkövető személyekből álló kontrollcsoport körében.

A kutatás harmadik nagy témája a kötődés vizsgálata. John Bowlby megfogalmazásában a kötődés egy motivációs bázissal rendelkező rendszer, melynek funkciója a védelem és a biztonság biztosítása. A gyermek korai tapasztalatai alapján belső munkamodellek alakulnak ki, amelyek a kapcsolatokra vonatkozó elvárásokat és hiedelmeket tartalmazzák, konzisztenciára törekednek és ellenállnak a változásnak. A kutatásomban résztvevő egyik csoport, a javítóintézeti nevelésre ítélt bűnelkövetők csoportja. Bowlby egyik korai vizsgálatában arra jutott, hogy fiatalok bűnelkövetők több mint fele szeparálva volt az anyjától 5 éves kora előtt, mely szeparáció módosíthatja a kötődést, mégpedig valamilyen bizonytalan kötődést kialakítva. A legtöbb kutatás szintén ezt az eredményt erősítette meg. Így kutatásomban a javítóintézeti nevelésre ítélt személyek kötődési stílusa is egy vizsgálati kérdésem, illetve a két csoport kötődési stílusának összehasonlítása.

3. Elméleti háttér

3.1. Kötődés

3.1.1. A kötődéseméletről és alapjairól

A kötődésemélet talán két legismertebb alakja Mary Ainsworth és John Bowlby, az elmélet kettőjük egyéni és közös munkájának eredménye. Az elmélet alaptételeit Bowlby rakta le, létrehozva egy saját modellt, amelyben az etológiát, az evolúciós elméletet és pszichoanalitikus elméletet ötvözte. Az elmélet által forradalmasította a gyermek és gondozója közötti kapcsolatáról, az abban keletkező zavarokról (szeparáció, depriváció, akár gyász által keletkező) és ezek következményeiről való gondolkodásunkat. Ainsworth innovatív módszereinek köszönhetően az elmélet empirikusan is igazolhatóvá vált (pl. Idegen helyzet vizsgálat), illetve olyan gondolatokat tett hozzá az elmülethez, mint például hogy a kötődés tárgya (az anya) egyfajta „biztonságos bázisként” szolgál a gyermek számára, ahonnan fel tudja fedezni a világot és visszatérni oda (Bretherton, 1992). A következőkben Bowlby kötődéseméletét foglalom össze, illetve röviden ismertetem Ainsworth Idegen helyzet vizsgálatát és az általa meghatározott kötődési stílusokat.

Ahogy feljebb olvasható, Bowlby kötődésemélete egy etológiai-evolúciós modell. Ebben nagy szerepet játszik az, hogy Bowlby nem elégedett meg az akkortájt uralkodó gondolatnak számító, másodlagos drive-ok elméletén nyugvó pszichoanalitikus magyarázattal. Ennek lényege, hogy a gyermek azért alakít ki kötődést az édesanya felé, mert az eteti őt, tehát az elsődleges drive maga az étel, a másodlagos drive pedig a kapcsolat (a függőség) (Bowlby, 1988). Mindeközben megismerkedett Lorenz (1935, idézi Bowlby, 1988) kislibákkal és kiskacsákkal, illetve Harlow (1958, idézi Bowlby, 1988) rhesus majmokkal végzett kísérleteivel, amelyekkel nagy hatást gyakoroltak és megerősítették feltevését a kötődés evolúciós mivoltára vonatkozóan, illetve rámutattak a kötődés táplálkozásra túlmutató szerepére is. Mindezek hatására és a szüleiket elvesztő gyermekek reakcióinak megfigyelése után alapján arra jutott, hogy minden ember rendelkezik egy veleszületett motivációs bázison alapuló kötődési késztetéssel, amely kapcsolatban áll az exploráció és a félelem hasonló módon alapvető viselkedési rendszereivel (Cassidy, 1999, idézi Nagy, 2005).

A kötődés Bowlby (1969) szerint egy olyan önálló motivációs bázissal rendelkező rendszer, melynek funkciója a védelem és biztonság biztosítása és normális esetben az élet első évében fejlődik ki. Ainsworth szerint a kötődést úgy tudjuk meghatározni, mint egy

érzelmi kötelék, amelyet egy személy önmaga és egy másik személy között alakít ki (Ainsworth, Bell, 1970). Kötődési viselkedésnek - amely egy veleszületett ösztönalapú viselkedés – nevezhetünk minden olyan viselkedést, melynek célja egy másik egyénhez való közelség keresése és fenntartása. Ez egyaránt jelentheti a közeli fizikai kontaktust, vagy az interakciót és kommunikációt bizonyos távolság megléte esetén (például egy csecsemő esetében a kapaszkodás, a követés, de például a mosolygás vagy a sírás is) (Ainsworth, Bell, 1970).

Bowlby felismerte, hogy a csecsemők már születésük pillanatától rendelkeznek olyan szociális interakcióra való képességgel, melyek a gondozóval való kötődés kialakításához nélkülözhetetlenek, ilyenek például a mosolygás, a sírás vagy a kapaszkodás is. Ezek a kötődési viselkedések a kötődés tárgyától való szeparációra (amely fenyegetné a túlélést) adott adaptív válaszok, amelyek az édesanyából gondoskodást váltanak ki, a kötődés pedig egy belső motivációval rendelkező rendszer, ami így a csecsemő túlélését szolgálja, tehát evolúciós jelentősége van. Ezt az evolúciós funkciót támasztja alá a kötődési viselkedés négy jellegzetes jellemzője is, amelyek a közelségkeresés (a gondozó közelségének igénye), a biztonságos bázis (a környezet explorációjához biztonságos háttérrel adó tényező; az elsődleges gondozó), a biztonságos menedék (a tudata annak, hogy lehet számítani a másokra), illetve a gondozótól való szeparációra mutatott tiltakozás, sírás, szorongás (Bowlby, 1969, Bowlby, 1973, idézi Vankó, 2013).

A gyermek korai tapasztalatai, a kötődési viselkedésrendszer működése alapján internalizált belső munkamodellek alakulnak ki, amelyek a kapcsolatokra vonatkozó elvárásokat és hiedelmeket tartalmazó sémák. (Bowlby, 1973, idézi Vankó, 2013). A belső munkamodellnek alapvetően két fajtája van, a személy önmagáról kialakított modellje, illetve a másokról kialakított modellje. Az önmagáról kialakított modell tartalmazza a személy arra vonatkozó reprezentációit, hogy ő maga mennyire elfogadható a kötődési személyek számára, azaz hogy mennyire tudja másokból előhívni a gondoskodást. A másokról kialakított modell azokat a másokról kialakított elvárásokat tartalmazza, hogy azok milyen mértékben lesznek válaszképesek. A két modell lapján alakul ki a személy abba vetett bizalma, hogy a kötődés tárgyai mennyire lesznek elérhetőek számára, ha szükség van rájuk. Bowlby úgy gondolta, hogy egy gyermeknek, akinek érzelmi szükségleteit gondozói kielégítették, a kapcsolatokról pozitív modelleket fog kialakítani, úgy fogja tekinteni őket, amelyek potenciálisan kielégítőek, illetve önmagukról is egy olyan képet alakítanak ki, amelyben érdemesek a gyengédségre és figyelemre. Ezzel szemben azoknak, akiknek érzéketlen gondozói voltak, a fontos másokról egy olyan képet fognak kialakítani, akikre nem lehet számítani, és akik nem

törődőek, önmagukról pedig egy olyan képet, akik értelmetlenek is rá (Zeanah, Zeanah, 1989, idézi, Goldstein és Higgins-D'alessandro, 2001).

Bowlby szerint ezek a belső munkamodellek konzisztenciára törekednek, tudattalanul működnek és ellenállnak a változásnak, tehát ez a kötődési stílus időbeli stabilitását fogja eredményezni, befolyásolva későbbi szociális tapasztalatainkat és felnőtt kötődéseinket (Bowlby, 1973, Collins, Read, 1994, idézi Vankó, 2013).

A belső munkamodellek stabilitásának vizsgálatát számos kutató elvégezte, a legtöbben arra jutottak, hogy magas konzisztencia mutatható ki a 6 éves, illetve serdülőkori kötődési stílus, illetve az ún. Idegen helyzetben mért kötődési stílus között (Main és mtsai., 1985, Waters, Merrick, Albersheim, Treboux, 2000a), amely alátámasztja a kötődési stílus időbeli stabilitására vonatkozó elméletet. Bizonyos esetekben viszont a kötődési stílus megváltozhat; ezt támasztotta alá Waters és mtsai. (2000b) vizsgálata, amelyben arra az eredményre jutottak, hogy azoknál az egyéneknél, akiknél a kötődési stílus változott az Idegen helyzetben mérthez képest, ott ezt valamely a személy életében történt negatív életesemény okozta (pl. szülők elvesztése, halála).

3.1.2. Az Idegen helyzet vizsgálat és a kötődési stílusok

Az Idegen Helyzet néven ismertté vált vizsgálati módszert Ainsworth és munkatársai dolgozták ki 1978-ban. Ők is tulajdonképpen Bowlby (1969) etológiai-evolúciós kötődéseméletéből indultak ki, melynek lényege, hogy a kötődési viselkedés veleszületett ösztönalapú viselkedés, tehát gyakorlatilag kódolva van az emberi fajban, hogy a csecsemő kötődjön egy anyafigurához (Ainsworth, 1979).

Az Idegen helyzet (*Strange Situation*, Ainsworth és mtsai, 1978) egy viszonylag rövid és egyszerű vizsgálati módszer, amely a 12-20 hónapos csecsemők elsődleges gondozójukhoz való kötődési stílusát, kapcsolatát vizsgálja. A vizsgálat maga 8 különböző szakaszból áll, amelyekben a gyermek viselkedéses válaszait kódolják, különös tekintettel az anyától való szeparáció, illetve az anyával való újraegyesülés szakaszaira koncentrálva. A csecsemők által mutatott különböző viselkedéses válaszok, mintázatok alapján a kutatók 3 kötődési stílust különböztettek meg, a biztonságosan kötődő; a bizonytalanul kötődő- ambivalens és a bizonytalanul kötődő- ellenálló/ambivalens kötődési stílust. Ezen kívül a 3 kategórián kívül azóta egy negyedik is létezik, ez pedig a dezorganizált/diszorientált kötődési stílus, melyet Main és Solomon (1990, idézi Hesse, Main, 2000) írtak le.

A biztonságosan kötődő csecsemők az édesanyjukat „biztonságos bázisként” használják, amelytől eltávolodnak és felfedezik a világot, de bármikor visszatérhetnek oda. Kötődési viselkedésük nagymértékben fokozott a szeparációs epizódok során, ennek

köszönhetően az explorációjuk csökkent mértékű és valószínűsíthető a distressz megjelenése; az újraegyesülés epizódjaiban kontaktust, közelséget vagy legalábbis interakciót keresnek édesanyjukkal (Ainsworth, 1979).

Az ambivalens kötődési stílussal jellemezhető csecsemők a preszeperációs epizódokban, tehát még anyjuk jelenlétében szorongás jeleit mutatják, a szeperáció következtében fokozott distressz jellemzi őket; az újraegyesülés epizódjaiban ambivalensen viselkednek édesanyjukkal, keresik a közelséget, kontaktust velük, de egyben ellen is állnak az interakciónak velük (Ainsworth, 1979). Ez a fajta kötődési stílus a következetlen vagy megszakított gondoskodás hatására alakulhat ki, melynek következtében a gyermekben egy bizalomvesztett állapot jöhet létre, a kapcsolat elvesztésétől való folyamatos szorongást (Maunder és Hunter 2001, idézi Nagy, 2005).

A bizonytalanul kötődő- elkerülő kötődési stílusú csecsemők a másik két csoporttal éles ellentétben alig-alig sírnak a szeperációs epizódokban, az újraegyesülés epizódjaiban elkerülik édesanyjukat, ezt tehetik akár a közelséget kereső és az elkerülő viselkedések összevegyítésével, akár a teljes figyelmen kívül hagyás, mellőzés által. (Ainsworth, 1979). Erre a kötődési stílusra hajlamosító tényező lehet az elsődleges gondozó alacsony válaszkészsége vagy a csecsemő distressz jelzéseivel szembeni intoleráns viselkedése (Maunder és Hunter 2001, idézi Nagy, 2005).

3.1.3. A felnőtt kötődés mérése

A felnőtt kötődés vizsgálata és mérése nagyrészt a Bowlby és Ainsworth által a fentiekben már említett elméletekből és vizsgálatokból fejlődött ki. A fő kiindulópont az volt, hogy a gyermekkori kötődések és kapcsolatok a későbbi életszakaszokban is fontosak maradnak (Ainsworth, 1982,1989; Bowlby, 1977,1980,1982, idézi Bartholomew, Horowitz, 1991). Így a kutatások a belső (kötődési) munkamodellek és a felnőttek szociális és érzelmi adaptációja közötti kapcsolatokra irányultak. Ilyen volt például a Main által kifejlesztett Felnőtt Kötődési Interjú (*Adult Attachment Interview*, George, Kaplan, Main, 1987, Main, Goldwyn,1988, idézi Bartholomew, Horowitz, 1991), melynek lényege a felnőtt személyek gyermekkori kötődéseikre vonatkozó reprezentációinak vizsgálata, illetve hogy ez milyen kapcsolatban van saját gyermekeik kötődési stílusával (kötődési biztonság, anyával való interakció).

Az interjúmódszeren kívül a másik fontos megközelítés a felnőtt kötődés mérésére a kérdőíves vizsgálat volt, melynek első képviselői Hazan és Shaver (1987) voltak. Ők azt feltételezték, hogy a szerelmi kapcsolat egy kötődési folyamat, amely két felnőtt ember közötti érzelmi kapcsolat kialakulása, hasonlóan ahhoz az érzelmi kapcsolathoz, kötődéshez, amely a korábbi életszakaszban a csecsemő és szülei között alakul ki. Ennek vizsgálatához

egy kényszerválasztásos, háromkategóriás kérdőívet fejlesztettek ki, melyben az Ainsworth és mtasai (1978) által leírt három kötődési stílust (biztonságos, elkerülő, szorongó-ambivalens) képviselő leírást fogalmaztak meg szerelmi kapcsolatokra vonatkoztatva. A vizsgálati személyeknek a magukra leginkább jellemzőt kellett kiválasztani (Hazan, Shaver, 1987). Ez a két említett megközelítés különbözik egymástól abban, hogy milyen kötődési kapcsolatra fókuszál (szülő-gyermek vagy szerelmi) és hogy milyen módszert használ a vizsgálati személyek besorolására (interjú vagy önbevallás), így ugyanazon a stíluson (pl. elkerülő) mást is ért. Ezen felül ezek a módszerek nem veszik figyelembe, hogy a belső munkamodelleknek két típusa van (a személy önmagáról, illetve a másokról kialakított modellje) és mindkét típus lehet negatív vagy pozitív (Bartholomew, Horowitz, 1991). Mindezekből kifolyólag Bartholomew és Horowitz (1991) létrehozta saját négykategóriás kérdőívét, amely már a munkamodell két típusát is figyelembe vette. A négy kötődési típus a következő volt: biztonságos, belebonyolódó (szorongó-ambivalens), elutasító és félelemteli (utóbbi kettő az elkerülő típus altípusaként értelmezhető). Az ezek után következő kérdőívek a kötődési stílusok megállapításán kívül már igyekeztek a mögöttes dimenziókat, a stílusokat meghatározó látens faktorokat is vizsgálni, ilyen volt Feeney és mtasai (1994) által kifejlesztett Kötődési Stílus Kérdőív (Attachment Style Questionnaire, ASQ) is (Hámori és mtasai, 2016). Diplomamunkámban ezzel a mérőeszközzel dolgozom, így ennek kifejtésével hosszabban foglalkozom.

A szerzők célja a Kötődési Stílus Kérdőívvel (Feeney és mtasai, 1994) az volt, hogy olyan mérőeszközt hozzanak létre, amely romantikus kapcsolati tapasztalatokkal nem, vagy alig rendelkező személyek kötődését is mérni tudja (tehát például serdülőkét is). A 40 tételből álló kérdőívből faktoranalízissel a következő 5 skálát definiálták: Kapcsolat mint másodlagos tényező a teljesítménnyel szemben, Elismerés iránti szükséglet, Közelség kellemetlen megélése, Túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal és Biztonság a kapcsolatokban. A kérdőív magyar változatát Hámori és mtasai (2016) készítették el, a tételekből azonban faktoranalízis segítségével eltérő skálákat definiáltak. Ezek a következők: Ambivalencia, távolítás, önleértékelés (ATÖ, *intimitás kerülése, az ambivalencia és az önleértékelés*), Kapcsolatok fontossága az én szempontjából (KFÉ, *kapcsolatok érzelmi fontossága az én (ön)értékelés, önbizalom, önmeghatározás) szempontjából*), Biztonság a kapcsolatokban (BK), Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben (ÖV, *az egyén önérvényesítése, eredményessége és kötelességtudata*) és a Függség, függetlenség (FF). Mind az eredeti skálák, mind a magyar változat skálái érvényesen és megbízhatóan mérik a kötődés dimenzióit.

3.1.4. Kötődés és bűnelkövetés kapcsolata

Bowlby kutatásait a kötődésről többek között egy 1944-ben megjelent, fiatalokú bűnözőket vizsgáló tanulmánnyal kezdte. Ennek keretében 44 fiatalokú tolvajt vizsgálva azt találta, hogy élettörténetükben megtalálható a hosszabb időszakon keresztül édesanyától (vagy anya-figurától) való szeparáció az élet korai szakaszában, a rendezetlen családi körülmények, az érzelmi elhanyagolás. Ennek következtében ők egyfajta szeretethiányos karakterrel jellemezhetőek és valószínű, hogy a bűnözés az életükben nem egyszeri kihágás volt (Bowlby, 1944).

Ahogy már feljebb említettem, Ainsworth (1979) három különböző alap kötődési stílust különböztetett meg, a biztonságos kötődést, az elkerülő kötődést illetve az ambivalens kötődést. A biztonságos kötődési stílus egyfajta interperszonális bizalmat, mások környezetében érzett komfortosságot eredményez. Az ambivalens kötődési stílussal jellemezhető egyének másokat gyakran elidegenítenek maguktól a szeretetre, gyengédségre, figyelemre való túlzott igényük miatt.

A harmadik, elkerülő stílus az, amelyet a legtöbb kutatás kapcsolatba hozott a devianciával, bűnözéssel. Az elkerülő stílus a bizalmatlan attitűddel, az interperszonális intimitásra és elköteleződésre adott szorongás és diszkomfort érzésével jellemezhető. Az elkerülő kötődési stílusú óvodás gyermekek játékra az agresszivitás és ellenségesség jellemzőbb volt, mint a nem elkerülő stílusú gyermekeknél (Sroufe, 1983, idézi Walters és White, 1990). Koback és Sceery (1988, idézi Walters és White, 1990) hasonló eredményre jutott az elkerülő stílust tanulmányozva egyetemista hallgatók körében. Az elkerülő diákok magasabb fokú magányosság-érzésről számoltak be, illetve ellenségesebbnek bizonyultak biztonságosan illetve ambivalensen kötődő társaikhoz képest. Ezek az adatok is arra mutathatnak, hogy az elkerülő kötődési stílus kapcsolatban állhat a szociális deviancia bizonyos formáinak kifejlődésével.

Az egyik kevésbé kutatott területe a szociális deviancia egy formájának, nevezetesen a bűnözésnek és bűncselekmények elkövetésének kapcsolata a kötődéssel. Walters és White (1989, idézi Walters és White, 1990) úgy gondolják, hogy akiket a felelőtlen, önelégült életstílus és a bűncselekmények elkövetése jellemez, azok gyakran alig kötődnek és ragaszkodnak másokhoz, tehát a bizonytalan kötődés jellemzi őket. Ugyanez a kutatópáros, Walters és White (1990) egy vizsgálatukban szigorúan őrzött, illetve kevésbé szigorúan őrzött börtönökben tartózkodó elítélteket hasonlított össze kötődési stílusuk szempontjából. Feltételezésük az volt, hogy az elkerülő kötődés (és szegényes társas kapcsolódás) jellemzőbb lesz az agresszívabb, visszaeső, szigorúan őrzött börtönökben tartózkodókra, mint a kevésbé

szigorúan őrzött elítéltekre, illetve mint az egyetemistákból álló kontrollcsoportra. A hipotézisükkel konzisztens eredményre jutottak.

Végül Goldstein és Higgins-D'alessandro (2001) egy tanulmányukban erőszakos és nem erőszakos bűncselekményért elítélt személyeket hasonlítottak össze empátia és kötődés szempontjából. Az egyik legfontosabb eredményük az volt, hogy a női bűnelkövetők mindkét csoportjára az elkerülő kötődés volt jellemző, de férfiak esetében nem volt jelentős különbség a csoportok között.

3.2. Serdülőkor

3.2.1. A serdülőkor elméletei

A serdülőkor az emberi fejlődés egyik legfontosabb és legkritikusabb időszaka, számos elméletalkotó igyekezett megmagyarázni, hogy hogyan vesznek részt és kapcsolódnak össze a biológiai, társadalmi, viselkedéses és kulturális tényezők ebben a gyermekkor és felnőttkor közötti átmenetben (Cole, Cole, 2001). Most ezekből említenék néhányat.

A biológiai érési megközelítés lényege, hogy a fejlődést az öröklött biológiai adottságok kibontakozásának tekintik. Ide soroljuk Freud elméletét is, melynek lényege, hogy a serdülőkor (genitális szakasz) során az egyén beteljesíti a reprodukció biológiai parancsát, tehát a szexuális érintkezés válik a viselkedés fő mozgatórugójává, a megjelenő érzelmi viharok pedig az id, ego és superego közötti feszültségből származnak. A másik megközelítés a környezeti tanulási elmélet, mely a biológiai érés helyett inkább a szociális környezet (pl. a szülői magatartás) fontosságát és annak a serdülőkre való hatását hangsúlyozza a fejlődésben, tehát a környezeti tanulást tekinti a fejlődés fő mozgatórugójának. A két fentebb említett elméletet, tehát a biológiai szempontú és a környezeti tanulást hangsúlyozó elméletek összehangolására törekedett az univerzális-konstruktivista megközelítés két elméletalkotója, Jean Piaget és Erik Erikson. Ennek lényege az volt, hogy a serdülőkor jellemzői a biológiai és a szociális tényezők egymásra hatásaként jönnek létre. Piaget a serdülőkort a formális műveleti szint (újfajta gondolkodási mód, felnőtt szerepek elsajátítása, önmagukról való tudás megváltozása) időszakának tekintette, míg Erikson szerint ez az identitásképzés időszaka (Cole, Cole, 2001), ezt az alábbiakban bővebben kifejtem.

Erikson úgy gondolta, hogy a serdülőkorban a fiatal feladata, hogy megtanuljon szexuális késztetéseivel bánni és megfeleljen a társadalom által támasztott követelményeknek, amelynek következtében identitása kialakulhat. Az identitásunk határozza meg, hogy

mennyire tudunk összhangba kerülni a környezetünkben lévő emberekkel, múltbéli és jövőbéli önmagunkkal. Az identitás tehát a személyes azonosság, a történeti folytonosság érzése, de egyben a serdülő saját magáról alkotott vélekedéseinek rendszere is. Ha nem sikerül saját vélekedéseit, képességeit, vágyait összhangba hoznia a felnőtt normákkal, akkor az identitás kialakulása helyett a szerepkonfúzió (identitáskonfúzió) állapotába kerülhet, amely konfliktusokhoz és szociális devianciához vezethet (Cole, Cole, 2001).

3.2.2. Identitás és életcél serdülőkorban

Az értelmes élet, életcél definícióját számos módon megfogalmazták már, ahogy az majd a következőkben olvasható, de mindegyikben közös a következő három tényező megléte: elkötelezettség, célirányosság (célra irányultság) és személyes értelmesség. Erikson szerint (1968,1980, idézi Bronk, 2013) az elkötelezettség az egészséges emberi fejlődés, illetve a pozitív identitás kialakításának fontos aspektusa. Ahhoz, hogy az egyének önmagukról egy koherens, egységes felfogást hozzanak létre, szükségük van arra, hogy bizonyos hiedelmek, értékek, orientációk mellett elköteleződjenek. Az egyéneknek képesnek kell lenniük olyan célokat beazonosítani, amelyekért képesek az idejüket, az erőforrásaikat és mentális energiájukat áldozni. Ennek a kialakítása, azaz az identitás formálódásának időszaka tehát a serdülőkor, bár mostanában ez gyakran későbbre tolódik (Damon et al. 2003, Schwartz and Montgomery, 2002, idézi Bronk, 2013).

Az identitás formálódásának időszakában a fiatalok számos különböző szerepben, személyiségben próbálják ki önmagukat, hogy meghatározzák kik ők és hova tartoznak a világban. Ebben az időszakban a serdülők számos fontos kérdést átgondolnak, megfontolnak, ilyen például a jövőbeli szakmai terveik, a vallási és politikai hovatartozásuk, vagy, hogy milyen partner szeretnének találni maguknak. Az identitás fejlődésének sikeres befejezése egyfajta hűséghez és elköteleződéshez vezet bizonyos értékek, hit mellett. Ez az elköteleződés kialakíthatja az életcél kontúrjait (Erikson, 1968, 1980, idézi Bronk, 2013).

Az identitás és az életcél, értelem megtalálása gyakorlatilag ugyanabban az időszakban kezd el fejlődni, de fontos a kettőt megkülönböztetni egymástól. Az identitás arra vonatkozik, hogy a személy *kivé* akar válni, míg az életcél arra, hogy *mit szeretne, mit remél* elérni (Bronk, 2011, idézi Bronk, 2013). A legtöbb fiatal végül felfedez és elköteleződik egy identitás mellett, viszonylag kevés számú az, aki felfedezi az életcélját, élete értelmét (körülbelül 20-25%). Pedig elköteleződni egy cél mellett támogathatja a pozitív fejlődést a fiatalkorban számos fontos módon, hozzájárul például az élettel való elégedettséggel és a pszichológiai jóllét kulcstényezője is (Moran, 2009, Zika and Chamberlain, 1992, Bronk et al. 2009, 2010, idézi Bronk, 2013).

Azoknak a fiataloknak, akiknek erős a társas támasza (család, barátok, tanárok/mentorok) és akik támogató közegben nőhetnek fel (tanulmányi, vallási környezet) nagy valószínűséggel fognak gyarapodni, „virágozni” és a saját életük célját és értelmét megtalálni. Ha viszont ezek a feltételek nincsenek, vagy alig vannak meg, akkor az az életcél hiányához és az élet értelmességének érzésének hiányához vezethet. Frankl is rámutatott az értelem- és célnélküliség illetve a gyűlölködés, unalom, addikció és depresszió, illetve a számunkra most legfontosabb bűnelkövetés közötti konzisztens kapcsolatra (Benson, 2006, Bronk, 2012, Frankl, 1984, idézi Bronk, 2013). Az fentebb említettekből tehát kiderül, hogy az identitáskonfúzió, illetve a cél-és értelemnélküliség számos devianciához vezethet, mint például az általam vizsgált bűnelkövetés is. De hogy az életcél- és értelemnélküliség állapotát megértsük, meg kell ismernünk magát a fogalmat, az alábbiakban ezt fejtem ki, majd rátérek a bűnelkövetés megvitatására is.

3.3. Értelmes élet és életcél

3.3.1. Az értelmes élet és életcél fogalma

Legelőször fontos azt tisztázni, hogy az élet értelme (értelmes élet), mint fogalomnak két fontos dimenziója van jelen az elmélet és kutatás terén, az értelem megléte, illetve keresése (Crumbaugh, 1977, Steger, Frazier, Oishi, Kaler, 2006, idézi Steger, Kawabata, Shimai, Otake, 2008). Az első annak a fokára vonatkozik, amennyire az egyének jelentőségteljesnek és értelmesnek érzékelik és élik meg saját életüket, amelyet legtöbbször az értelem jelenlétének az életben neveznek. Ilyen esetben a személyek egyfajta életcél és missziót éreznek és követnek életükben, amely túlmutat a mindennapok aggodalmain. A második annak a fokát jelenti, amennyire az egyének elköteleződnek az élet értelmének keresése mellett (Steger, nyomtatásban, idézi Steger, Kawabata, Shimai, Otake, 2008). Az élet értelmének keresése arra a dinamikus, aktív törekvést takarja, amelyet az emberek arra fordítanak, hogy próbálják létrehozni és/vagy fokozni az életük céljának, jelentőségének, értelmének felfogását. Ez a még keresési fázis általában az értelem jelenlétének alacsonyabb fokával, illetve alacsony jólléttel párosul (Steger, Kashdan, Sullivan, Lorentz, nyomtatásban, Crumbaugh, 1977, Steger et al., 2006, Steger, Kashdan, Oishi, nyomtatásban, idézi Steger, Kawabata, Shimai, Otake, 2008). Saját dolgozatomban az előzőre, azaz az életcél meglétének, az élet értelmességének érzésének meglétével foglalkozom. Ennek a témának egyik jeles

képviselője Frankl, az ő munkájának megemlítése nem hiányozhat az ezzel a fogalommal való foglalkozáskor.

Viktor Frankl, az egzisztenciaanalízis és a logoterápia alapítója, az élet értelmességének kérdésével sok munkájában foglalkozott. Úgy gondolta, hogy van egyfajta univerzális értelem minden ember életében, illetve emellett egy nagyon egyedi és egyéni értelem az élet minden szituációjában. A logoterápia módszerét is azért hozta létre, hogy segítse az egyéneket az értelem keresésének folyamatában (Frankl, 1988, idézi DeWitz, Woolsey, Walsh, 2009).

Frankl szerint az ember életében a legerősebb motiváció az értelem, míg Freud úgy gondolta, hogy a viselkedés legnagyobb ösztönzője az öröm iránti vágyunk, Adler szerint inkább a hatalom iránti vágyunk, a hatalom akarása. Frankl úgy gondolta, hogy az öröm és a hatalom az értelem és életcél lehetséges melléktermékei, viszont az értelem és életcél nem a mellékterméke valami másnak. Frankl volt első, aki azt állította, hogy mivel az emberi motiváció alapját egy személyesen értelmes életcélra (személyes értelem) törekvés képviseli, ezért az értelemnélküliség, célnélküliség súlyos pszichológiai problémákhoz vezethet (Frankl, 1984, idézi Bronk, 2013).

Frankl megfogalmazásán kívül még számos kutató alkotott az életcél, illetve élet értelmességének meglétére definíciót, ezek közül említek a következőkben. McKnight és Kashdan (2009) definíciója szerint az életcél, az élet értelmességének érzése egy központi, egy az ént összeszervező, átfogó motivációs összetevő az egyén számára, amely összerendezi és serkenti az egyén kisebb céljait és terveit, irányítja viselkedését és értelmet biztosít számára. Ha a személy az életcélját követve él, az az értelem egy önfenntartó forrását biztosítja számára a célok elérésére törekvésével és elérésével. Továbbá, az életcél beleszővődik a személy identitásába és viselkedésébe egy központi, uralkodó témaként. A szerzőpáros egy tanulmányában (2009) a definíciót tovább bontva azt mondja, hogy az életcél egy három dimenzióból álló kontinuumon fekszik, ezek pedig a hatókör, az erő és a tudatosság. A hatókör alatt azt értjük, hogy az életcél milyen mértékben van jelen, mennyire terjed ki az egyén életében. Egy életcél, amely a személy életében központi szerepet foglal el, befolyásolja a cselekedeteit, gondolatait és érzelmeit egy átfogó hatókörnek tekinthető. A hatókör szabja meg, hogy az életcél milyen mértékben befolyásolja a cselekedeteket különböző kontextusokban. A második dimenzió az erő (akarat), amelyet úgy írhatunk le, mint az életcél tendenciája, hogy befolyásolja a cselekedeteket, gondolatokat és érzelmeket azokon a területeken, amelyek relevánsak az életcél hatóköre szempontjából. Egy erős életcél olyan, amely nagymértékben tudja befolyásolni az életcél szempontjából releváns viselkedéseket. A harmadik dimenzió pedig a tudatosság, amely annak a terjedelmét jelenti,

amennyire a személy tudatában van és meg tudja nevezni, kifejtteni az életcélját (McKnight, Kashdan, 2009).

Marsh, Smith, Piek, Saunders (2003) megfogalmazásában az élet értelmességének érzése, az életcél megléte azt jelenti, hogy a személynek vannak világos céljai az életben, mindezen célok megvalósítására törekszik, illetve megvalósítja azokat; hisz abban, hogy a mindennapi tevékenységei érdekesek és értelmesek; úgy érzi, hogy az élete koherens és értelmes, illetve egyfajta lelkesedést és izgatottságot érez maga az élet iránt.

A most említettek vizsgálatára - tehát hogy egy egyén mennyire érzi élete egyes mozzanatait, illetve annak egészét értelmesnek – számos mérőeszközt dolgoztak ki, de ezek közül a legelterjedtebb a Crumbaugh és Maholick-féle Életcél Kérdőív (PIL, 1964, *magyar adaptációja Konkoly Thege, Martos, 2006*), amelyet saját munkámban is felhasználok.

3.3.2. Értelmes élet, életcél és deviancia

Ahogy feljebb már említettem, Frankl (Benson, 2006, Bronk, 2012, Frankl, 1984, idézi Bronk, 2013) is kiemelte, hogyha az egyént az értelem- és célnélküliség jellemzi, akkor az gyakran vezethet olyan devianciákhoz, mint a gyűlölködés, addikció, depresszió vagy bűncselekmény elkövetése. A következőkben a kevésbé súlyos devianciáktól a súlyosak felé haladva fejtem ki azok kapcsolatát az életcél meglétével, az élet értelmességének érzésével.

Rahman és Khaleque (1996) problémás diákokat és nem problémás diákok csoportjait hasonlította össze az Életcél Kérdőív (Crumbaugh, Maholick, 1964) segítségével. Problémás diákokként határozták meg azokat, akik rendszertelenül járnak óráikra, nem aktívak az órákon, illetve még zavarják is azokat. Ezen felül kevés motivációt mutatnak a tanulásra, teljesítményük is kiegyensúlyozatlan, és gyakran megszegik a szabályokat, illetve ellenszegülnek a tanároknak és más oktatásban lévő személynek. Eredményeikből kiderült, hogy a problémás diákok alacsonyabb pontszámokat értek el a nem problémás diákokhoz képest, tehát alacsonyabb céltudatosság jellemzi őket, illetve hogy kevésbé érzik az életüket értelmesnek és egy cél felé irányulónak.

Padelford (1974) egy tanulmányában a droghasználat kapcsolatát vizsgálta az életcél meglétével, illetve az élet értelmességének érzésével. Kutatásában serdülőkorú fiatalok vettek részt. Eredményeiből kiderült, hogy azoknak a serdülőknek a körében, akik használnak drogokat, jóval alacsonyabb az élet értelmességként való megélése, illetve az életcél megléte. Ehhez hasonló kutatás volt a serdülőkori kockázatos viselkedés (alkohol-és droghasználat (marihuána, kemény drogok), alkoholfogyasztás és vezetés) és az élet értelmességének érzésének kapcsolatát vizsgálta is (Sayles, 1995). A kutató arra jutott, hogy azok a fiatalok,

akik alacsonyabb pontszámot értek el az életcél és értelmesség érzését vizsgáló kérdőíven, azok szignifikánsan nagyobb számban számoltak be kockázatos cselekedetekben való részvételről. Ez igaz volt az általa vizsgált mindhárom etnikai csoportra, illetve fiúkra és lányokra egyaránt.

Az életcél, illetve az élet értelmességének érzése és a bűnelkövetés közötti kapcsolatot viszonylag kevés kutatás vizsgálta. Ezek közül az egyik Reker (1977) egy tanulmánya, amelyben az életcél meglétét, illetve az élet értelmességének érzését vizsgálta a PIL Kérdőív (Crumbaugh and Maholick, 1964) segítségével elítélt személyek csoportjában. Vizsgálatában 48 férfi elítélt vett részt, akik átlagéletkora 24 év volt, legtöbb esetben rablásért, ember elleni bűncselekményért, drogkereskedelemért, csalásért voltak a fogvatartottak között. Ezt a csoportot két nem elítéltekből álló kontrollcsoporttal és egy az első büntetésüket töltő elítéltek csoportjával hasonlította össze. Mind a két kontrollcsoportnál jelentősen alacsonyabb pontszám volt jellemző az elítéltekre, míg az első büntetésüket töltő csoporttal összehasonlítva nem talált különbséget. Mindez azt mutatja, hogy az elítéltekre az életcél, értelem meglétének hiánya jellemző.

Black és Gregson (1973, idézi Reker, 1977) ugyanezt a kérdőívet használva visszaeső, illetve első büntetésüket töltő elítélteket hasonlítottak össze. Arra az eredményre jutottak, hogy a visszaeső bűnözőknek jelentősen alacsonyabb pontjuk van a PIL skálán, mint az első büntetésüket töltőknek, viszont az első büntetésüket töltőknek is jelentősen alacsonyabb pontja van, mint a kontrollcsoportnak. Az elítéltek vizsgálataiból, megfigyeléséből származó adatok azt mutatják, hogy jellemzi őket az unalom, az üresség érzése és a „legkevésbé sem érdekel” attitűd.

3.4. Serdülőkor és bűnelkövetés

3.4.1. Serdülőkori bűnelkövetésről

A jogsértő viselkedés rátája serdülőkorban mutatja a legmagasabb értékeket, olyannyira, hogy a jogsértő viselkedésben való részvétel a tinédzser élet normális részének tűnik. A tetőpontot 17 éves kor körül éri el, majd meredeken lecsökken a fiatal felnőttkorban. Az elkövetők többsége tinédzser, a 20-as évek elején az aktív elkövetők száma 50%-al csökken, és 28 éves kor körülre pedig az egykori elkövetők 85%-a eláll az elkövetésektől (Elliott, Ageton, Huizinga, Knowles, Canter, 1983, Blumstein, Cohen, 1987, Farrington, 1986, idézi Moffit, 1993). Egy kis eltéréssel ez az általános kapcsolat kor és bűnözés között

fennáll férfiak és nők között és a bűncselekmények legtöbb típusában. Fontos megjegyezni, hogy a fiúk 6%-ának első rendőrségi letartóztatása serdülőkor előtt történik (Hirschi, Gottfredson, 1983, Moffitt, Silva, 1988, Wolfgang et al. , 1972, idézi Moffitt, 1993), egy ilyen korai letartóztatás fontos, hiszen az egyik legjobb előrejelzője a hosszú távú, visszaeséses jogsértő viselkedésnek/bűnözésnek. A serdülő fiúk körülbelül 4%-a számol be hosszú távú, súlyos erőszakos karrierről (3 vagy több erőszakos bűncselekmény évente, 5 éven keresztül) (Elliott, Huizinga, Morse, 1986, idézi Moffitt, 1993).

Ahhoz, hogy a fiatalkorú elkövetőkkel kapcsolatos kockázatokat értékelni tudjunk, tisztában kell lennünk a fejlődéslélektannal (Borum, Verhaagen, in press; Hoge, 1999, 2001, Hoge, Andrews, 1996, idézi Borum, 2003). A fiatalkorú elkövetők felnőtt elkövetőktől eltérő vizsgálatára számos indok létezik: a kockázati faktorok különböznek, a viselkedési normák különböznek, az egyéni faktorok kevésbé stabilak, a pszichoszociális érettség más szintű (Borum, 2000, 2002, Borum, Verhaagen, idézi Borum, 2003). Még a fiatalkorúak között is változnak az erőszakos viselkedés előrejelzői a különböző fejlődési szakaszok szerint. Például: „a gyermekkorban az egyéni jellemvonások és a családi kockázati faktorok a legfontosabbak, míg a serdülőkorban a kortárs csoport és az iskolai kockázati faktorok válnak jelentőssé” (Howell, 1997, 164.o. idézi Borum, 2003). A kutatások arra jutottak, hogy nagyon sok fiatal elkövető szintén bűncselekmény vagy erőszak áldozata. A legtöbbjük tapasztalt súlyos fizikai bántalmazást vagy elhanyagolást a szüleitől vagy gondozóiktól (Finkelhor, Hashima, 2001, Hamilton, Falshaw, Browne, 2002, Stouthamer-Loeber, Loeber, Homish, Wei, 2001, idézi Borum, 2003). A traumának való kitettség rendkívül magas közöttük. Ha mindezek a hatások és események a fejlődés érzékeny időszakában következnek be, akkor nagy valószínűséggel mélyreható és kiterjedt hatással lesznek az élethosszig tartó működésre és szabályozásra (Cauffman, Feldman, Waterman, Steiner, 1998, Steiner, Garcia, Matthews, 1997, idézi Borum, 2003).

A deviáns viselkedési mintázatok lehetséges, hogy a korai egyéni különbségeket tükrözik, amelyeket a társas környezettel való interakciók vagy fenn tartanak vagy súlyosbítanak: először az otthoni környezetben, majd az iskolában. Quay (1987, idézi Moffitt, 1993) ezt a következőképpen foglalta össze: „ezek a fiatalok valószínűleg hadilábon állnak mindenkivel a környezetükben, főleg azokkal, akiknek nap mint nap interakcióba kell vele lépniük, hogy neveljék, oktassák vagy kontrollálják őt. Ez a mintázat a társadalomra tekintve az egyik legaggasztóbb, a változásra kevésbé hajlamosítható, és a felnőtt szabályozásra vonatkozóan az egyik legpesszimistább prognózist mutatja”.

3.4.2. A (serdülőkori) bűnelkövetés kockázati és protektív faktorai

Ahhoz, hogy valaki bűncselekmény elkövetőjévé váljon, nincsen egy bizonyos, biztos út, a kutatók inkább számos kockázati tényező jelenlétéről beszélnek, amelyből minél több jelen van a személy életében, annál nagyobb a valószínűsége az elkövetővé válásnak. A kockázati tényezők olyan jellemzők, változók, veszélyek, amelyek ha egy személynél jelen vannak, akkor nagyobb eséllyel fejlődik ki nála valamilyen betegség vagy deviancia, mint egy olyan személynél, akinél ezek nincsenek jelen (Mrazek, Haggerty, 1994, idézi Shader, 2001).

Shader (2001) az bűnelkövetésről szóló egy könyvében a következő kockázati tényezők csoportjait írja le: egyén-szintű (pre- és perinatális faktorok; pszichológiai, viselkedéses és mentális jellemzők), társas (családszerkezet; kortárs csoportok) és közösségi (iskola; lakóközösség/környezet) kockázati tényezők. Az egyén szintű kockázati tényezőre mutat rá Hawkins és munkatársai megfigyelése (1998, idézi Shader, 2001), akik szerint pozitív kapcsolat van a hiperaktivitás és figyelemzavarok, illetve a későbbi kockázatos és erőszakos viselkedés között. A társas szintű tényezőre példa McCord (1979, idézi Shader, 2001) 250 fiatal fiúval végzett vizsgálata, amelyben azt találta, hogy az erőszakos bűncselekmény miatti elítélés legerősebb prediktorai a szülői odafigyelés hiánya, a szülői agresszió és a szülői konfliktusok.

A protektív és kockázati faktorok megbeszélésekor a megelőzésről is szót kell ejteni. Ahhoz, hogy megelőzzük a visszaesést, szükséges azonosítani azokat a történeti, szituációs és egyéni faktorokat, amelyek növelik (kockázati faktorok) és csökkentik (protektív faktorok) ennek az esélyét. A kockázati faktorok két kategóriába sorolhatók: statikus és dinamikus faktorok. Statikus faktorok azok, amelyek történetiek (pl. korai időszakban elszenvedett erőszak) vagy diszpozicionálisak (pl. nem) és idővel nem valószínű, hogy változnak. A dinamikus faktorok tipikusan egyéni, szociális vagy szituációs faktorok, amelyek gyakran változnak (pl. attitűdök, társas kapcsolatok, a stressz magas szintje) és ennek köszönhetően valószínűleg jobban formálhatóak és változtathatóak a megelőzés során (Borum, 2003).

A kockázati faktorokat vizsgáló empirikus kutatások száma magas, azonban a protektív faktorok (az erőszak és az antiszociális viselkedést tekintve) alacsony (McCord, Widom, Crowell, 2001, U.S. Department of Health and Human Services, 2001, idézi Borum, 2003). Egy protektív faktor nem csupán a kockázati faktor hiányát (pl. erőszakos múlt hiánya) jelenti, inkább egy személy, egy jellemvonás, egy körülmény jelenlétét, amely csökkenteni tudja egy vagy több kockázati faktor negatív hatását vagy közvetlenül megszüntetni azt (Jessor, van den Bos, Vanderryn, Costa, Turbin, 1995, idézi Borum, 2003). Howell (1997, idézi Borum, 2003) a protektív faktorok következő három kategóriáját határozta meg: (a) az

egyénben rejlő faktorok, (b) a szociális kötődés fejlődéséhez kapcsolódó faktorok, (c) a viselkedésre vonatkozó egészséges hiedelmek és normák.

A fentiekből tehát kiderült, hogy a bűnelkövetés kockázati faktorainak egy csoportja a pszichológiai, viselkedéses és mentális jellemzők (Shader, 2001), amelybe beletartozhat a most kifejtésre kerülő „sötét” személyiségjellemzők bármelyike (machiavellizmus, nárcizmus és pszichopátia) vagy az együttesen az ún. Dark Triad koncepció (Paulhus és Williams, 2002) alatt.

3.5. A Dark Triad

3.5.1. Bevezetés

A Dark Triad koncepció létrehozóinak (Paulhus és Williams, 2002) eredeti 2002-es tanulmányukban céljuk az volt, hogy tisztázzák az addig felgyülemlett irodalmat azokról a személyiségtípusokról, amelyek bár averzívnek, de a funkcionálást tekintve még a normalitás tartományába esnek. Három változó volt kiemelkedő vizsgálatuk során: a machiavellizmus, a nárcizmus és a (szubklinikus) pszichopátia (Furnham, Richards, Paulhus, 2013).

A nárcizmus, machiavellizmus és pszichopátia hármását együtt Sötét Hármásnak (Dark Triad) nevezték el (Paulhus, Williams, 2002) és bár különböző eredetük van, számos jellemzőben osztoznak. Ezek például a következők: (a) társadalmilag nem kívánatos a természetük, (b) hasonló viselkedést mutatnak (pl. manipuláció), (c) pozitív korrelációt mutatnak egymással a skáláik, (d) fogalmi hasonlóságaik miatt (pl. egocentrizmus) (Rauthmann, 2012). Ezen kívül bizonyos fokig mindhárom egyfajta szociálisan rosszindulatú karaktert rejt magában, olyan viselkedéses tendenciákkal, mint például az önreklámozás, az érzelmi hidegség, a kétszínűség, illetve olyan antiszociális tendenciákhoz köthetők, mint az agresszivitás (Jones, Paulhus, 2010), ellenszenvenesség (Paulhus, Williams, 2002), tisztességtelenség, alkohol- és drogfogyasztás, dohányzás (Lee, Ashton, 2005, Jonason, Koenig, Tost, 2010, idézi Jonason, Webster, 2012). Gyakran fordulnak a társas befolyásolás különböző módszereihez, amelyek során nem befolyásolja őket a célponttal való kapcsolatuk. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy ők nem képesek érteni/ megérteni másokat (Ali, Amorim, Chamorro-Premuzic, 2009), ezért egyfajta „bármibe is kerül” taktikát alkalmaznak a társas befolyásolás során (Gunnthorsdottir et al., 2002, idézi Jonason, Webster, 2012).

A Dark Triad első említése után nagyjából 10 évre az eredeti szerzők egy mérőeszközt is létrehoztak a konstruktum mérésére, amelyet Short Dark Triad-nak neveztek el (SD3, Jones,

Paulhus, 2014). Jelen kutatásban is ezzel a mérőeszközzel dolgozunk. A következőkben a Dark Triad tagjait egyenként tárgyalom, majd visszatérek újra a közös megbeszélésükre.

3.5.2. Machiavellizmus

A machiavellizmus fogalma egy 16. századi olasz politikushoz, Niccolò Machiavellihez és írásaihoz köthető. Az egyik leghíresebb művében, a Fejedelemben (*eredeti címén: Il Principe*) a machiavellista embereket cinikusnak, ravasznak, álszentnek és kritikusnak írja le, akik gyakran megtévesztenek másokat (Calvete, Corral, 2000).

Mélyrehatóan, empirikus kutatások keretében először Christie (1970, idézi Calvete, Corral, 2000) foglalkozott a machiavellizmus konstruktumával, amelynek leírásához egy háromdimenziós struktúrát vázolt fel. Az első dimenzió az interperszonális kapcsolatban való manipulatív taktikák használatát jelöli. A második egy olyan cinikus világnézetet takar, amelyben az emberi természet gyenge, gyáva és fogékony a szociális nyomásra. A harmadik dimenzió pedig a hagyományos erkölcsök figyelmen kívül hagyását jelenti.

A machiavellizmus a mai szakirodalomban ennek a háromdimenziós struktúrának egy kibővített formájában jelenik meg (Gunnthorsdottir, McCabe, Smith, 2002, McIllwain, 2003, Repacholi et al., 2003, idézi Czibor, Vincze, Bereczkei, 2014, Wilson, Near, Miller, 1996). Eszerint a machiavellizmus egy olyan komplex viselkedési mintázatként írható le, amelynek alapvető személyiségbeli, kognitív és szociális elemei vannak és három fő aspektus mentén jellemezhető. Az első, hogy a machiavellista egyén viselkedése erősen manipulatív, számára abszolút prioritást élvez a saját érdekeltsége, míg mások vesztesége vagy haszna figyelmen kívül hagyható. A második, hogy az egyén világnézetét „a cél szentesíti az eszközt” felfogás uralja. A harmadik, hogy a machiavellista személy másokkal szembeni attitűdje cinikus és gyanakvó, amely azon meggyőződés alapján működik, hogy ha te nem használod ki a többieket, akkor ők fognak kihasználni téged. Ezek a jellemzők szorosan kötődnek a machiavellisták azon jellemzőjéhez, hogy az események és szituációk érzelmi hatásai alól mentesülni tudnak és ebből kifolyólag nehéz őket érzelmileg befolyásolni (Paál, Bereczkei, 2007).

A machiavellizmus egy még újabb értelmezése szerint (Dahling, Whitaker és Levy, 2009) a machiavellizmus egy négydimenziós struktúrába rendeződik. Eszerint a négy legfőbb machiavellista jellemvonás/dimenzió a következő: a másokkal szembeni bizalmatlanság, az amorális manipuláció, a kontroll iránti vágy az interperszonális szituációkban, illetve a vágy a státusz megszerzésére.

3.5.3. Nárcizmus

A legfontosabb hasonlóság a machiavellizmus és a nárcizmus között a már fentebb említett interperszonális manipulációra való hajlam. A korábbi beszámolók a Machiavellista emberek interperszonális manipulációit az érzelmi elkülönüléshez és egy olyan tendenciához kapcsolták, amelyek inkább egy feladatorientáltságot, mint személyorientáltságot eredményeznek (Geis, 1978, idézi McHoskey, 1995). Az empátia törődés hiánya és mások szempontjának átvételére való képtelenség a nárcisztikus emberekre is jellemző. Ezen felül a machiavellizmust és nárcizmust külön-külön vizsgáló tanulmányok eredményeiből az derül ki, hogy az interperszonális circumplex kontextusában – amely egy kétdimenziós tér, melyben a vízszintes tengely a szeretetet, a függőleges tengely a dominanciát jelöli – azonos helyet foglalnak el az interperszonális térben. Mindkét konstruktum a circumplex bal felső negyedében helyezkedik el, amelyet például a dominancia, az arrogancia és az interperszonális melegség hiánya jellemez (Bradlee, Emmons, 1992, Gurtman, 1991, 1992, Watson, Morris, 1991, idézi McHoskey, 1995).

A nárcizmus legfontosabb jellemzői az extrém mértékű szelf-fókusz és hiúság, a figyelemre, csodálatra való folyamatos szükséglet, a különleges szívességeket való elvárás és a mások kihasználására való hajlam (Freud, 1914/1957, Mdon, 1981, idézi McHoskey, 1995).

Ha a nárcizmust egyfajta tendenciaként értelmezzük, akkor azt mondhatjuk, hogy önmagukat grandiózusan és feljebbvalónak látják, miközben másokat leértékelnek. A nárcisztikus egyéneket a magasabbrendűség, a hatalom, a jogosultság érzései jellemzi, illetve az exhibicionizmus és kérkedés (Morf, Rhodewalt, 1993, 2001, Raskin, Terry, 1988, idézi Rauthmann, 2012).

3.5.4. Pszichopátia

A pszichopátia egyfajta tendencia az impulzív izgalomkeresésre, hideg affektusok, manipuláció és antiszociális viselkedések jellemzik (Williams, Nathanson, Paulhus, 2003). Gyakran elkülönítik elsődleges (affektív sekélyesség, az empátia és büntudat hiánya, felszínes báj, manipuláció) és másodlagos (szociális deviancia, alacsony szocializáció, impulzivitás, felelőtlenség, agresszió, izgalomkeresés, bűnözés) komponensre (Hare, 2003, idézi Rauthmann, 2012).

A pszichopátia egy olyan átható mintázatként írható le, amely egyszerre áll interperszonális (pl. manipuláció, arrogancia), affektív (pl. az empátia, érzelmi tapasztalatok hiánya) és viselkedéses (pl. impulzivitás, felelőtlenség) jellemzőkből (Cooke, Michie, 2001). Kutatását elsősorban az motiválta, hogy szükséges volt kontrollálni, diagnosztizálni és kezelni

a rosszul alkalmazkodó és társadalmilag veszélyes egyéneket. Maga a konstrukció számos revízió ment keresztül, és jelenleg az antiszociális személyiségzavar diagnózis alatt értik (DSM-IV) (American Psychiatric Association, 1994). Úgy tekintik, mint az egyik legdestruktívabb személyiség, erős kapcsolatot mutat a kriminalitással, visszaeséssel és az agresszióval (Hare, 1998, 2003, Coid, Yang, Ullrich, Roberts, Hare, 2009, Hare, Neumann, 2009, 2006, Olver, Neumann, Wong, Hare, 2013, Hare, 2003, idézi Gordts, Uzieblo, Neumann, Van den Busschel, Rossil, 2015). A pszichopátia tehát fontos előrejelzője lehet a bűnözői viselkedésnek, különösen az erőszaknak. Mindezek mellett kapcsolatható a feltételes szabadságra helyezés hiányához, az erőszakos visszaeséshez illetve a rossz terápiára adott válaszhoz (Hemphill, Hare, Wong, 1998, Rice, Harris, 1992, Hart, Hare, 1997, Salekin, Rogers, Sewell, 1996, Serin, 1996, idézi Cooke, Michie, 2001).

A pszichopátia vizsgálatának, értelmezésének számos felosztása létezik. Lilienfeld (1994, idézi McHoskey, Worzel, Szyarto, 1998) például 2 eltérő megközelítést különít el a pszichopátia vizsgálatára, megfogalmazására: egy jellemvonás-alapú (nyitott) és egy viselkedés-alapú (zárt) megközelítést. Az első a pszichopátiát jellemvonások és diszpozíciók (pl. grandiozitás, érzéketlenség) összességéként értelmezi, míg a második specifikus antiszociális tevékenységek (pl. bűnözés, csavargás) összességéként. Egy ehhez hasonló elképzelés Karpman (1941, 1948, idézi McHoskey, Worzel, Szyarto, 1998) nevéhez fűződik, aki elsődleges, illetve másodlagos pszichopátiáról beszél. Az elsődleges pszichopátiában az antiszociális viselkedést a pszichopátiához köthető diszpozíciók (pl. sekélyes affektivitás, érzéketlenség) magja motiválja, míg a másodlagos pszichopátiában bár viselkedéses szinten hasonló az elsődleges pszichopátiához, az antiszociális viselkedést másfajta diszpozíciók (pl. neurotikus konfliktus, bipoláris betegség) motiválják. A pszichopátia kutatásának egyik legfontosabb személye, Hare, kollégáival (1991, idézi McHoskey, Worzel, Szyarto, 1998) kifejlesztettek egy mérőeszközt (Psychopathy Checklist-Revised) a pszichopátia mérésére, amely két összekapcsolódó, de mégis különálló pszichopátia faktort vizsgál. Az első a pszichopátia központi személyiségjellemzőit, míg a második az önpusztító és antiszociális viselkedést foglalja magába. A pszichopátia számos modellje közül mindegyikben szerepel az ún. interperszonális-affektív faktor (rideg/érzékeny), amely a pszichopátia magjaként értelmezhető. Jellemzői között találjuk az empátia hiányos vagy csökkent mértékét, a szegényes érzelmi reakciókat, illetve a büntudat és felelősségvállalás hiányát. A fiatalkori pszichopátiás tendenciákat vizsgáló kutatások elsősorban ezekre a rideg/érzékeny vonásokra fókuszálnak (Hare, 2003, idézi Pataky, 2016). Egy új magyar vizsgálatban Pataky (2016) a gyermek – és serdülőkori pszichopátiás tendenciák megjelenését vizsgálták. A kutatásban 115 fő alkotta a kontrollcsoportot és 78 fő a javítóintézeti vizsgálati csoportot, amely csoportokat

számos szempont, mint például a társas kapcsolatok, kockázatvállalási hajlam vagy empátia. Eredményeik alapján rideg/érzéketlen vonások jelenléte alig okoz problémát a társas kapcsolatokban, jelenlétében érzelemfelismerési deficit alakulhat ki, illetve kapcsolatban áll az impulzivitással. A magyar kutatásokról és kutatókról beszélve nem maradhat ki Mérei Ferenc híres és helytálló gondolata a pszichopatakról, miszerint a pszichopata nem szeret, nem szorong és tapasztalatból nem tanul (Bagdy, Safir, 2004).

3.5.5. A Dark Triad és az interperszonális percepció

Rauthmann egy 2012-ben megjelent tanulmányában (*The Dark Triad and Interpersonal Perception: Similarities and Differences in the Social Consequences of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy*) a Dark Triad három tagját interperszonális stílusuk szempontjából hasonlította össze, a következő három szempont alapján: 1. „A viselkedésük”, 2. „Ahogyan másokat látnak”, 3. „Ahogyan mások látják őket”. Kutatásom szempontjából ez a tanulmány nagyon fontos, így a következőket kiemelném belőle:

1. A viselkedésük

A sötét személyiségeket mérgezőnek és ellenségesnek tartják, mivel mindháromra a kizsákmányoló viselkedési stílus jellemző: folyamatos törekvés a saját érdekeik és céljaik elérése, mindezt mások és a közösség rovására, őket figyelembe nem véve (Jones, Paulhus, 2010). Ennél fogva, a társas szituációkban mutatott magatartásukat a kőszívű, önérdékű és manipulatív viselkedések jellemzik (Paulhus, Williams, 2002). A sötét személyiségek olyan viselkedéseket birtokolnak, amelyek inkább a mások elé kerülésben segítenek, olyanokban pedig, amelyek segítenék őket a másokkal való jó kapcsolat kialakításában pedig szűkölködnek, ez is az antiszociális mivoltukra utal.

2. Ahogyan másokat látnak

A barátságosság (Big 5 dimenzió) a mások felé mutatott pozitív orientációt jelenti (Costa, McCrae, 1985), amelynek a Sötét Hármassal való kapcsolatvizsgálata erős negatív korrelációt mutatott ki (Jones, Paulhus, 2010). A sötét személyiségek általánosságban negatívan szemlélnék másokat, amelynek megfelelően negatívan és kedvezőtlenül is ítélnék meg másokat és gyakran nem is kedvelik őket. A nárcisztikus egyének gyakran lebecsülően, derogálóan tekintenek másokra (Morf, Rhodewalt, 1993), míg magukat felnagyítva, magasabb rangúan látják, amely valószínűleg az önkifejezés, önfelerősítés egy útja a nárcizmusban. A Machiavellisták szintén kedvezőtlenül szemlélnék másokat. Az ő cinikus, embergyűlölő

világnézetükben az emberek gyengék, esendőek és manipulálhatóak (Christie, Geis, 1970, idézi Jones, Paulhus, 2010, Rauthmann, Will, 2011). A pszichopáták mások iránt mutatott érdektelensége, az extrémfokú barátságtalanság, felelőtlenység, az empátia alacsony szintje mind arra utalnak, hogy másokról negatív képük van (e.g. Hare, 2003, idézi Rauthmann, 2012).

3. Ahogyan mások látják őket

A nárcisztikus egyének elsöre népszerűek, elbűvölőek és szeretettek lehetnek (Back, Schmukle, Egloff, 2010, Foster, Shrira, Campbell, 2006, Oltmanns, Friedman, Fiedler, Turkheimer, 2004, idézi Rauthmann, 2012). Azonban az interakciók és kapcsolatok előrehaladásával kevésbé tűnnek fel kedvező színben (Back et al., 2010, Campbell, Foster, Finkel, 2002, Paulhus, 1998, idézi Rauthmann, 2012). Például, elsöre barátságosnak, kompetensnek és szórakoztatónak írják le őket, de később az interperszonális circumplex (Quadrant II) jellemvonásaival, mint az arrogancia, erőszakosság és ellenségesség jellemzik őket (Paulhus, 1998, Wink, 1991, idézi Rauthmann, 2012). Ez arra utal, hogy a nárcisztikus egyének pozitív benyomást keltenek – legalábbis elsöre – de hosszú távon elveszítik ezt, a negatív megítélésük nő és a kedveltségük csökken.

Arról, hogy a Machiavellistákat hogyan látnak mások, vegyes megállapítások születtek (Fehr et al., 1992, Jones, Paulhus, 2009). Egyfelől, a fiatal Machiavellistákat úgy tűnik, kedvelnek mások, a felnőtteket szintén kedvelik, de csak bizonyos feltételek mellett (Hawley, 2003, Newcomb, Bukowski, Pattee, 1993, Coie, Dodge, Kupersmidt, 1990, Deluga, 2001, Ickes, Reidhead, Patterson, 1986, Simonton, 1986, Wilson, Near, Miller, 1998, idézi Rauthmann, 2012). Másfelől, a machiavellista viselkedések gyakran társadalmilag nem elfogadottak, illetve a hosszabb interakciók után negatívabban ítélik meg őket (Wilson et al., 1998, Falbo, 1977, idézi Rauthmann, 2012). Tehát nem tisztázott a kérdés, hogy a Machiavellisták megítélése pozitív vagy negatív irányba mutat.

A laikusok megítélése a szubklinikus pszichopátákról még kevésbé vizsgált kérdés, de a felszínes bájuknak és az interperszonális manipulációnak köszönhetően elsöre a nárcisztikus személyekhez hasonlóan pozitív színben (pl. érdekesnek, szórakoztatónak) tűnhetnek fel, ám az interakciók előrehaladásával kevésbé kedvezően ítéltetnek meg (pl. amikor az antiszociális viselkedések előtörnek). Másfelől a pszichopáták a másokkal való törődés hiányában, az impulzivitással már elsöre taszítóknak tűnhetnek másoknak (Rauthmann, 2012).

3.5.6. A Dark Triad és kötődés kapcsolata

Kevés kutatás született az alcímben olvasható témában, így viszonylag keveset is tudunk arról, hogy a szülő-gyermek kapcsolat minősége és a Dark Triad hogyan függnek össze egymással. A Dark Triad három tagját már számtalanszor, mint averzív személyiségjellemzőket azonosították (Kowalski, 2001, idézi Jonason, Lyons, Bethell, 2014), amelyet a feljogosultság és a felsőbb rendűség érzése, a dominancia (azaz a nárcizmus) jellemez, a társas varázs, a manipuláció (azaz a machiavellizmus) ír le, illetve az érzéketlen társas attitűdök, az impulzivitás (azaz a pszichopátia) jellemez. Egyes evolúciós pszichológiával foglalkozó kutatók úgy vélik, hogy Dark Triad kapcsolatban lehet bizonyos gyermekkori szocioökonomiai és interperszonális körülményekkel. A stresszel teli, durva és instabil szülő-gyermek kapcsolat aktiválhatja az élet egy olyan megközelítését, amelyben a Dark Triad jegyek irányítanak (például azonnali kielégülést keresnek a kapcsolatokban) (Jonason, Webster, Schmitt, Li, Crysel, 2012, Jonason, Webster, 2012, idézi Jonason, Lyons, Bethell, 2014).

A kötődési stílusokat számos módon felosztották már, a konszenzus szerint van a biztonságos, illetve a bizonytalan kötődés (amelyen belül számos altípust különböztetnek meg). Biztonságos kötődés akkor alakul ki, ha az elsődleges gondozóval pozitív és megerősítő kapcsolat alakul ki, amely a későbbiekben proszociális viselkedéshez és monogámiához fog vezetni. Ezzel ellentétben, ha az elsődleges gondozó által nyújtott gondoskodás rendszertelen, vagy egyáltalán nincs is, esetleg bántalmazó, akkor diszfunkcionális kötődési minták alakulhat ki, mint például az szorongó, elkerülő vagy félelemteli. Lehetséges tehát, hogy a nem megfelelő szülői gondoskodás bizonytalan kötődéshez vezet, amely pedig a későbbiekben befolyásolja a Dark Triad jellemvonások manifesztációját (Bartholomew, Horowitz, 1991, Hazan, Shaver, 1987; Brennan, Shaver, Tobey, 1991, Hazan, Shaver, 1990, Gittleman, Klein, Smider, Essex, 1998, idézi Jonason, Lyons, Bethell, 2014). A Dark Triad jellemvonások kialakulásában az egyik legfontosabb környezeti tényező tehát a kötődés bizonytalansága lehet. Egy biztonságos kötődés az elsődleges gondozóval azt üzeni, hogy „az élet jó”, amely proszociális viselkedések és stratégiák kialakulásához vezet, míg egy diszfunkcionális kötődés inkább azt üzeni, hogy „az élet rossz”, amely inkább önző viselkedések és stratégiák kialakulásához vezethet (Jonason et al., 2012, idézi Jonason, Lyons, Bethell, 2014).

A Dark Triad három tagja közül a machiavellizmus az, amelyet leginkább befolyásolnak a környezeti hatások (így például a szülői gondoskodás), míg a pszichopátia és a nárcizmus relatíve inszenzitív ilyen interperszonális hatásokra. Ennek eredményeképpen a gyermekkori

stressz hatások aktiválhatják a machiavellizmus létrejöttét olyannyira, hogy ez a „bármibe is kerül” hozzáállást fogja eredményezni (Vernon et al., 2008, Jonason, Webster, 2012, idézi Jonason, Lyons, Bethell, 2014).

Jonason, Lyons és Bethell (2014) egy tanulmányukban a Dark Triad és szülő-gyermek kapcsolat összefüggéseit vizsgálták. Arra jutottak, hogy az alacsony szintű anyai gondoskodás machiavellizmushoz vezethet (mégpedig a félelemteli kötődés, mint mediátor faktoron keresztül), míg az alacsony szintű apai gondoskodás szekunder, másodlagos pszichopátiához. A nárcizmus három dimenzióját (jogosultság/kizsákmányolás, hatalom/vezetés, grandiozitás/exhibicionizmus) vizsgálva azt találták, hogy magas szintű apai gondoskodás kapcsolatban áll a nárcizmus jogosultság/kizsákmányolás dimenziójával, míg a jó anyai gondoskodás csökkentheti a nárcizmus hatalom/vezetés és grandiozitás/exhibicionizmus dimenzióinak szintjét. A szekunder pszichopátia, a machiavellizmus, illetve a nárcizmus dimenziói lehetnek tehát a példák azokra a stratégiákra, amelyek a gyermekkori, nem megfelelő társas környezet (mint az alacsony szintű szülői gondoskodás is) miatt alakulhatnak ki.

3.5.7. Dark Triad és deviancia kapcsolata

Ahogy már a fentiekben kifejtettem a Dark Triad mindhárom tagja bizonyos fókig jellemezhető ún. szociálisan rosszindulatú viselkedési tendenciákkal (pl. önreklámozás, érzelmi hidegség) és antiszociális tendenciákkal (pl. agresszivitás, ellenszenvenesség, tisztességtelenség). Az egyik legdestruktívabb személyiségnek azonban pszichopátiát (antiszociális személyiségzavar) tekintik, amely erős kapcsolatot mutat a kriminalitással, így fontos előrejelzője lehet a bűnelkövetésnek, különösen az erőszaknak (Jones, Paulhus, 2012, Paulhus, Williams, 2001, Moffit, 1993).

Rauthmann és Kolar (2012) egy tanulmányukban a Dark Triad tagjait vizsgálták, mégpedig az alapján, hogy azok mennyire is „sötétek”. Ehhez laikusokat kértek fel, hogy értékeljék a három jellemvonást három kritérium (kívánatosság, következmények magukra nézve, következmények másokra nézve) és két nézőpont (másoké és a saját nézőpont) alapján. Összesen 213 személy értékelt ezek alapján a Dark Triad viselkedéseket. Az eredmények alapján a nárcizmus „világosabbnak” bizonyult, tehát jobb megítélést kapott a machiavellizmushoz és a pszichopátiához képest a laikusok megítélése szerint, míg az utóbbi kettő hasonlóan nemkívánatosnak bizonyult. Ennek oka az lehet, hogy a nárcisztikus személyeket gyakran jellemzi a fizikai vonzerő, illetve hogy elbűvölőek tudnak lenni (Beck et al., 2010, Holtzman, Strube, 2011, idézi Rauthmann, Kolar, 2012).

A nárcizmus, mint a sötét személyiségek „legvilágosabb” tagja feltevést erősíti az a kutatás (Pailing, Boon, Egan, 2013) is, amelyben a Dark Triad és az erőszak kapcsolatát vizsgálták. Arra jutottak, hogy a pszichopátia szignifikánsan megjósolta az erőszakot, a machiavellizmus csak tendenciaszerűen, míg a nárcizmusnak nem volt hatása rá. Ezek az eredmények is alátámasztották, hogy a legsötétebb tagja a Dark Triadnak a pszichopátia, amely a bűncselekményekben való részvétel egyik legjobb bejósolója, míg a legvilágosabb tag a nárcizmus, amely nem is feltétlenül nevezhető antiszociálisnak (Chabrol et al, 2009, Furnham et al., 2013, idézi Pailing, Boon, Egan, 2013).

3.6. Összefoglalás

Az előbbieken leírt szakirodalmi háttér az említett pszichológiai fogalmak, jellemzők és konstruktumok közötti kapcsolatra való rávilágítással szeretném összefoglalni. A diplomadolgozat legfőbb kutatási kérdései a Dark Triad konstruktum köré rendeződnek. Ha az ezt alkotó három személyiségjellemző az egyénre fokozottan jellemző, az inkább nevezhető egy rosszabb, mint egy jó jelzőnek (bár itt is lehetnek kivételek). Gondolva például arra, ahogy másokat szemlélnék (pl. lebecsülnek másokat, gyengének tartják őket), ahogyan másokkal viselkednek (manipuláció, ellenségesség, agresszió). Az őket jellemző vonások, illetve az eddigi kutatási eredmények alapján az a feltételezésünk, hogy a javítóintézetben nevelkedő fiatalokra a „Dark Triad személyiség” jellemzőbb lesz.

A Dark Triad és kötődés kapcsolatát vizsgáló kutatások arra jutottak, hogy az elégtelen gondozói magatartás hozzájárulhat a Dark Triad valamely tagjának magasabb jelenlétéhez az egyén vonásai között. A kötődés kapcsán fontos megemlíteni, hogy a devianciával való kapcsolatát – itt hangsúlyozva a bűnelkövetést - vizsgáló kutatások arra jutottak, hogy a kötődési stílusok közül a bizonytalan kötődés, a nem kielégítő anya-gyermek kapcsolat jellemzi azokat az egyéneket, akikre a deviáns viselkedés valamely formája jellemző. Kutatásunkban a saját feltételezésünk is az, hogy a javítóintézeti fiatalok körében gyakoribb lesz a bizonytalan kötődés, annak valamely formája.

Mivel javítóintézeti fiatalok nagy része serdülő, így ezt, mint az emberi fejlődés egyik legfontosabb és legérzékenyebb időszaka, nem hagyhattuk figyelmen kívül. A serdülőkorban a legfőbb feladat az identitás kialakítása. Ahogy a fentiekben olvasható, az identitás kialakulása közel azonos időben történik az életcél meghatározásának időszakával, illetve a kettő egymástól nehezen elválasztható fogalom. A cél- és értelemnélküliség szoros

kapcsolatot mutat a bűnelkövetéssel, illetve az identitás konfúziója is devianciákhoz vezethet. Így a jelen kutatásban a személyeket az életcél meglétének, az élet értelmességének érzésének szempontjából is összehasonlítjuk.

Diplomadolgozatom kutatásában a most említett, néhány helyen szorosan összekapcsolódó vonásokat, jellemzőket vizsgálom a javítóintézeti neveltek, illetve a nem bűnelkövető fiatalok körében.

4. Saját vizsgálat

4.1. Célkitűzések

Kutatásunk célja többretű volt. Maga a téma, a Dark Triad már régóta foglalkoztatott, alapszakos szakdolgozatomban már a machiavellizmussal foglalkoztam. A Dark Triad egy viszonylag új keletű pszichológiai konstruktum. Az első publikáció a témában: *Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. Journal of research in personality, 36(6), 556-563.*). Azóta számos idegen nyelvű publikáció szól e témáról. A magyar szakirodalomban azonban elvétve találunk olyan kutatást, amely ezzel a konstruktummal foglalkozna (A machiavellizmus témájában sok publikáció jelent meg: lásd Bereczkei Tamás munkásságát). Kutatásom egyik fő motivációját ez jelentette.

A másik célkitűzését a dolgozatnak az adta, hogy a konstruktumot vizsgáló kérdőívet (Short Dark Triad, SD3, Jones, Paulhus, 2014) szintén nem alkalmazták még magyar kutatásban. A vizsgálati mintát is annak megfelelően választottam ki, ami az érdeklődési körömhöz tartozik. A Dark Triad témáján kívül ugyanis a bűnelkövetés, az igazságügy, illetve a pszichológiai tudás az említettekben való felhasználhatóságának témája is foglalkoztat. A most említettek összességéből állt össze a kutatás koncepciója és célkitűzése, amely egy viszonylag új pszichológiai konstruktum vizsgálata egy Magyarországon még nem használt kérdőívvel egy speciálisnak mondható mintán (javítóintézetben nevelkedő fiatalok). A minta és a Dark Triad is szoros összefüggésben van/lehet, hiszen a javítóintézetben nevelkedő fiatalok valamely bűncselekmény elkövetése miatt kerülnek oda, így rájuk jellemzőbb lehet a machiavellizmusból, nárcizmusból és pszichopátiából összeálló „Dark Triad személyiség”.

A kutatás fő célkitűzése tehát ez volt, de emellett a kutatás még vizsgálja a kötődés stílust, illetve az élelcél meglétét, élet értelmességének érzését. A kötődés vizsgálatát azért gondoltuk indokoltnak, mivel maga a bűnelkövetés deviáns viselkedésnek tekinthető, amelynek a kutatások szerint az egyik oka a diszfunkcionális kötődés lehet. Az élelcél és az élet értelmességének érzésének vizsgálata pedig fontos támpont lehet a fiatalok jövőbeli céljai, életútja, tervei, karrierje szempontjából.

4.2. Hipotézisek

- 4.2.1.** A biztonságos kötődés pontszáma magasabb a kontrollcsoport tagjainál, mint a javítóintézeti neveltek csoportjában (mind az ASQ, mind az ASQ-H eredményei szerint).
- 4.2.2.** A bizonytalan kötődés (szorongó és elkerülő) pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek csoportjában, mint a kontrollcsoport tagjainál.
- 4.2.3.** A PIL kérdőív pontszáma alacsonyabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.
- 4.2.4.** Az SD3 kérdőív machiavellizmus alskálájának pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.
- 4.2.5.** Az SD3 kérdőív pszichopátia alskálájának pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.
- 4.2.6.** A Dark Triad összpontszám magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.

4.3. Vizsgálati minta

A vizsgálati személyek 14-21 éves kor közötti fiatal-, illetve felnőtt korú, javítóintézeti nevelésüket töltő személyek (kísérleti csoport), illetve egészséges, büntetlen előéletű 14-21 éves kor közötti személyek (kontroll csoport). A kísérleti csoportban 38 személy, a kontrollcsoportban 41 személy szerepelt, így a teljes minta 79 fő volt. A vizsgálatban azonban csak 77 személy eredményeit tudtuk felhasználni, mivel a kísérleti csoport 2 tagja nagyon hiányosan, nem felhasználható módon töltötte ki a kérdőíveket. A javítóintézeti neveltek csoportját így végül 17 fiatakorú és 19 felnőtt korú személy, a kontrollcsoportot 7 fiatakorú és 34 felnőtt korú személy alkotta. A vizsgálati személyek mindegyike férfi volt.

4.4. Vizsgálati módszer

A kutatásban egy kérdőív csomagot alkalmaztunk, amely 3 mérőeszközt tartalmazott. A kísérlethez szükséges első mérőeszköz a Short Dark Triad (SD3, Jones, Paulhus, 2014), amely a machiavellizmus, a nárcizmus és a szubklinikus pszichopátia hármásának, azaz a Dark Triad vizsgálatára szolgál. A kérdőívet a szerző engedélyével (mellékletben csatolva) lefordítottuk és angol szaknyelvi szakértővel hitelesítettük. A kérdőív 27 itemből (pl. „A legtöbb embert lehet manipulálni.”) áll, amelyeket a vizsgálati személyeknek egy 5-pontos Likert-skálán kell

értékelniük (1= egyáltalán nem értek egyet; 5= teljes mértékben egyetértek). A magasabb pontszám emelkedett tendenciát jelez az adott személyiség konstruktum felé. Minden alskálához 9 item tartozik (1-9: machiavellizmus, 10-18: Nárcizmus, 19-27: Pszichopátia).

A második mérőeszköz az Életcél Kérdőív volt (PIL, Crumbaugh, Maholick, 1964, magyar változat Konkoly Thege, Martos, 2006), mely azt vizsgálja, hogy a személy mennyire érzi életének egyes mozzanatait, illetve annak egészét értelmesnek. A kérdőív 20 tételből áll, és a személyeknek 7 fokú skálán kell értékelni ezeket. Egyes pontértékeknek nincs állandó jelentése, hanem az tételről tételre változik. A tételek igyekeznek a személyek olyan jellemzőit megragadni, mint például az életcélok világossága, halálhoz való viszonyulás vagy az énhatékonyság.

A harmadik a Kötődési Stílus Kérdőív volt (ASQ, Feeney és mtsai., 1994), amely a személyeket kötődési stílusuk alapján 3 csoportba sorolja be, illetve a kötődés mögöttes dimenzióit is méri (pl. túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal). A kérdőív 40 tételből áll (pl. „Fontos számomra, hogy mások kedveljenek.”), amelyet a vizsgálati személyek 6-pontos Likert-skálán tudnak értékelni (1= Egyáltalán nem értek egyet, 6= Határozottan egyetértek). A tételeket 5 alskálába tudjuk sorolni, ezek a következők: A kapcsolat, mint másodlagos tényező a teljesítménnyel szemben, Elismerés iránti szükséglet, A közelség kellemetlen megélése, Túlzott foglalkozás a kapcsolatokkal és Biztonság a kapcsolatokban. Ennek a kérdőívnek a nemrég megjelent ASQ-H (Hámori és mtsai, 2016) nevű változatát is felhasználtuk a kutatásban. A kérdőív ugyanazokból a tételekből áll és személyeknek szintén 6-pontos Likert-skálán kell értékelni azokat, mint az ASQ kérdőívben. A különbséget a két változat között a meghatározott mögöttes dimenziók jelentik, amelyek itt a következők: Ambivalencia, távolítás, önleértékelés, Kapcsolatok fontossága az én szempontjából, Biztonság a kapcsolatokban, Önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben, Függség, függetlenség. A kutatásban ezeket a dimenziókat használjuk a csoportok összehasonlítására.

A kérdőívek a mellékletben megtalálhatóak (8.1. melléklet).

4.5. Vizsgálati helyszínek

A kutatásban résztvevő személyek egy része (a kísérleti csoport) javítóintézeti nevelésre, tartózkodásra kötelezett fiatal-, illetve felnőtt korú személy. A vizsgálati helyszínek ennek megfelelően javítóintézetek (fiúk számára fenntartott javítóintézetek) voltak. A kutatásban a következő javítóintézetek vettek részt az intézményigazgatók engedélyével (az intézmények befogadó nyilatkozata mellékletben csatolva):

1. EMMI Budapesti Javítóintézete (cím: 1032 Budapest, Szőlő utca 60.)
2. EMMI Aszódi Javítóintézet, Általános Iskola, Szakiskola és Speciális Szakiskola (cím: 2170 Aszód, Baross tér 2.)
3. EMMI Debreceni Javítóintézet (4032 Debrecen, Böszörményi út 173.)

A kontrollcsoport tesztjeinek felvétele részben internetes felületen keresztül, részben személyes tesztfelvétellel, egy budapesti gimnázium segítségével történt. A felnőtt korú személyek az előbbi módon, a fiatalok személyek szülői beleegyezéssel (és az intézményvezető engedélyével) az utóbbi módon vettek részt a kutatásban.

4.6. Vizsgálat menete

Az egész kutatás a kutatási terv megírásával és átgondolásával kezdődött, amely ezek után a Pszichológia Intézet Etikai Bizottsága elé került engedélyeztetésre, amelyet meg is kaptunk. Az etikai engedély kézhez kapása után felvettük a kapcsolatot a javítóintézetek vezetésével, intézetigazgatóival a kutatás befogadására engedélyt kérve. Összesen 4 intézménnyel vettük fel a kapcsolatot, ezek közül a feljebb már említett háromtól kaptunk választ és egyben engedélyt a kutatás lefolytatásához. Ezek után időpontot egyeztetünk velük a tesztek felvételének időpontjára.

Az Aszódi Javítóintézetben az Igazgató Úrral, illetve az Igazgatóhelyettes Úrral történt személyes megbeszélést követően arra jutottunk, hogy 20 darab kérdőívcsomagot adok át kitöltésre, amelyek az ő közreműködésükkel és munkájukkal kerülnek a fiatalok elé. Az intézet vezetői vállalták, hogy a fiatalok személyek törvényes képviselőit is felkeresik, mivel ők és mi is fontosnak tartottuk, hogy a mintában szerepeljenek fiatalok is. A tesztek kitöltés után személyesen vettem át Aszódon.

A Debreceni Javítóintézetben az Igazgatóhelyettes Úrral voltam telefonos kapcsolatban, így beszéltük meg a tesztek felvételének időpontját. A tesztek felvétele itt csoportosan történt, összesen 14 fővel a vizsgálatvezető jelenlétében. A fiatalok együttműködők és készségesek voltak, így viszonylag gyorsan sikerült felvennünk a tesztek.

Utoljára a Budapesti Javítóintézetben jártam, ahol a részletek megbeszélése és az időpont egyeztetése e-mailen keresztül történt a Titkárság közreműködésével. A megbeszélés időpontban a vizsgálatvezető személyesen felkereste az intézetet és a tesztek felvételét ő folytatta le. Egyes esetben egyenként találkozott a fiatalokkal, de csoportos felvétel is történt. Összesen 8 személlyel sikerült felvenni a kérdőív csomagot.

Az utóbbi két esetben a tesztek felvétele ugyanazon a módon, a beleegyező nyilatkozatok kiosztásával, elolvasásával és aláírásával kezdődött. A felmerülő kérdésekre a vizsgálatvezető válaszolt. Amikor mindenki elolvasta és aláírta a vizsgálati beleegyező nyilatkozatot, a vizsgálatvezető kiosztotta a kérdőív csomagokat. Elmagyarázta a kérdőív kitöltésének módját, illetve a vizsgálat közben is lehetett hozzá fordulni kérdésekkel, ha valamely mondat nem volt érthető a tesztben a vizsgálati személyeknek. A teszt kitöltése körülbelül 20-25 percet vett igénybe. A tesztek kitöltése után a vizsgálatvezető összeszedte azokat, megköszönte a részvételt, az esetlegesen felmerülő kérdésekre válaszolt.

A kontrollcsoport tesztjeinek felvétele részben interneten keresztül, részben személyesen történt. Az interneten keresztüli kitöltés a Google Űrlapok (<https://docs.google.com/forms>) segítségével történt. A vizsgálatvezető felvitte a kérdőíveket az internetes űrlapba ugyanolyan sorrendben, formátumban és választási lehetőségekkel, ahogyan az a papírformátumban szerepelt. A kérdőív legelső részében minden szükséges információt leírt a vizsgálatban (pl. anonimitás, teszt elküldésével beleegyezés annak felhasználására, részvétel feltételei). A kérdőív internetes változatának elkészültével megosztotta azt közösségi oldalakon, ahol sok embert elért. A kérdőívet 1 nap alatt kitöltötte a szükséges számú felnőtt korú személy (mivel kiskorúak nem vehettek részt benne szülői felügyelet nélkül), összesen 38. Ebből a 38 személyből 34 volt a vizsgálatba bevonható, mivel csak 18-21 éves kor közötti férfiak kerülhettek a mintába. A kontrollcsoportba a felnőtt korú személyeken kívül fiatalok is szerepeltek. Ahhoz, hogy ők részt vehessenek bármilyen kutatásban, törvényes képviselőjük engedélye kell. Így az internetes kitöltés esetükben nem volt opció, így a felvétel náluk a papíralapú formátumban történt a szülői beleegyezés után. Egy budapesti gimnáziummal történő egyeztetés és az igazgató engedélyének kézhez kapása után a vizsgálatvezető kiosztotta a szülői beleegyező nyilatkozatokat körülbelül 12 fiatalok fiúnak. Ebből összesen 7-et kapott vissza, így a vizsgálatban ez a 7 személy vett részt. A tesztek felvétele közösen történt egy erre alkalmas tanteremben. A teszt kitöltése körülbelül 15 percet vett igénybe. A tesztek kitöltése után a vizsgálatvezető összeszedte azokat, megköszönte a részvételt, a felmerülő kérdésekre válaszolt.

Az összes kérdőív kézhez kapása után a vizsgálatvezető kiértékelte azokat, a papír formátumú kérdőívek eredményeit felvitte a számítógépre, az adatokat összesítette egy teljes táblázatban, majd a minden adatot tartalmazó táblázatot statisztikai eljárás alá vetette egy statisztikai program segítségével.

4.7. Statisztikai módszerek

A vizsgálati személyek által kitöltött tesztsomagokból megkapott eredményeket a ROPStat 2.0 statisztikai program (Vargha, Bánsági, 2011) segítségével elemeztem ki. Mivel a kutatás fókuszja a kísérleti és kontrollcsoport összehasonlítása az egyes szempontok mentén, így a használt statisztikai módszer a legtöbb esetben a hagyományos kétmintás t-próba, illetve annak robusztus változata, a Welch-féle d-próba volt, illetve rangsorolós eljárások. A következőkben bemutatom a vizsgálat során használt változókat és kialakításukat, ezután a vizsgálati minta bemutatását szolgáló alapstatisztikák eredményeit, majd a hipotézisek vizsgálatának eredményeit ismertetem.

4.7.1. A vizsgálat során használt változók bemutatása

- Nem
- Kor
- Csoportosító változó: első csoport a vizsgálati csoport, azaz a *javítóintézeti neveltek csoportja*, a második csoport a *kontrollcsoport* (1=javítóintézeti neveltek, 2=kontrollcsoport).
- ASQ kérdőív (Feeney és mtsai, 1994) alapján meghatározott három kötődési stílus, mint változó: első a *biztonságos kötődés*, második az *elkerülő kötődés* és a harmadik a *szorongó kötődés*.
- ASQ-H kérdőívben (Hámori és mtsai, 2016) meghatározott öt (kötődési stílusok mögötti) dimenzió, mint változó. Első az *„ambivalencia, távolítás, önleértékelés”* dimenzió, a második a *„kapcsolatok fontossága az én szempontjából”* dimenzió, a harmadik *„biztonság a kapcsolatokban”* dimenzió, a negyedik az *„önérvényesítés a kapcsolatokkal szemben”* dimenzió, az ötödik a *„függés, függetlenség”* dimenzió.
- SD3 kérdőív (Jones, Paulhus, 2014) három alszkálája, mint változó: első a *machiavellizmus*, második a *narcizmus*, harmadik a *pszichopátia*. Az alszkálák egyes pontszámain kívül az *összpontszám* is egy külön változó.
- PIL kérdőíven (Crumbaugh, Maholick, 1964) megkapott *összpontszám*, mint az *életcél, élet értelmességének érzése* változó.

4.8. Eredmények bemutatása

4.8.1. Leíró statisztika

Az eredmények ismertetését a minta bemutatásával kezdem. A kutatásban összesen 79 személy vett részt, a mintába azonban csak 77 személy adatait kerültek be. Mindkét kimaradt személy a vizsgálati csoport tagja, a kizárás alapja a kérdőívek nem megfelelő, hiányos kitöltése volt. A mintában minden vizsgálati személy férfi. Az adatok táblázatos formában:

Nem	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Átlagéletkor (szórás)
Férfi	77	100%	18,08 (1,938)
Nő	0	0 %	0 (0)
Összesen	77	100%	18, 08 (1,938)

I. táblázat: A nemek megoszlása és átlagéletkora a mintában

A mintába kerültek átlagéletkora 18, 08 év, szórása 1, 938. A minta bemutatása csoportok szerint is fontos, amelyben a vizsgálati csoportot a javítóintézeti nevelt fiatalok alkotják, a kontrollcsoportot pedig egészséges, nem elítélt fiatalok. Táblázatos formában az adatok a következők:

Csoport	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Átlagéletkor (szórás)
Vizsgálati csoport	36	46,8%	17,19 (1,670)
Kontrollcsoport	41	53,2%	18,85 (1,838)
Összesen	77	100%	18, 08 (1,938)

II. táblázat: A mintában szereplő csoportok létszáma, megoszlása, átlagéletkora a mintában

A táblázatból leolvasható, hogy a vizsgálati csoportban 36 fő szerepel, átlagéletkoruk 17,19 év, szórása 1,670. A kontrollcsoportot 41 fő alkotja, az ő átlagéletkoruk 18,85 év, szórása 1,838. A kontrollcsoport átlagéletkora tehát valamivel magasabb, mint a kísérleti csoporté, ez annak köszönhető, hogy a kontrollcsoportban kevesebb fiatalos személy volt. Nevezetesen, a kontrollcsoportot 7 fiatalos és 34 felnőtt korú személy alkotta, a kísérleti csoportot pedig 17 fiatalos és 19 felnőtt korú személy.

Mivel az egyik általunk használt kérdőívet, nevezetesen a Short Dark Triad Kérdőívet mi fordítottuk le és használtuk a kutatásban, így nincsenek adatok ennek reliabilitásáról. Így itemanalízist végeztem a három alskálára (nárcizmus, machiavellizmus, pszichopátia) vonatkozóan. Az eredeti angol nyelvű kérdőív Cronbach-alfa mutatói a következők: nárcizmus alskála 0.71, machiavellizmus alskála 0.77, pszichopátia alskála 0.80. Saját adatállományomon ezek a következőképp alakultak: nárcizmus alskála 0.54, machiavellizmus alskála 0.58, pszichopátia alskála 0.73. A pszichopátia alskála belső konzisztenciája megfelelő, a másik két alskála az elvárt 0.6-es Cronbach-alfa érték alá esik egy kevéssel. A kérdőív összes itemét bevonva az analízisbe a Cronbach-alfa értéke a következő: 0.747, amely azt mutatja, hogy az összes itemet vizsgálva a kérdőív belső konzisztenciája megfelelő, azaz a mérőeszköz konzisztensen méri a Dark Triad konstruktumot.

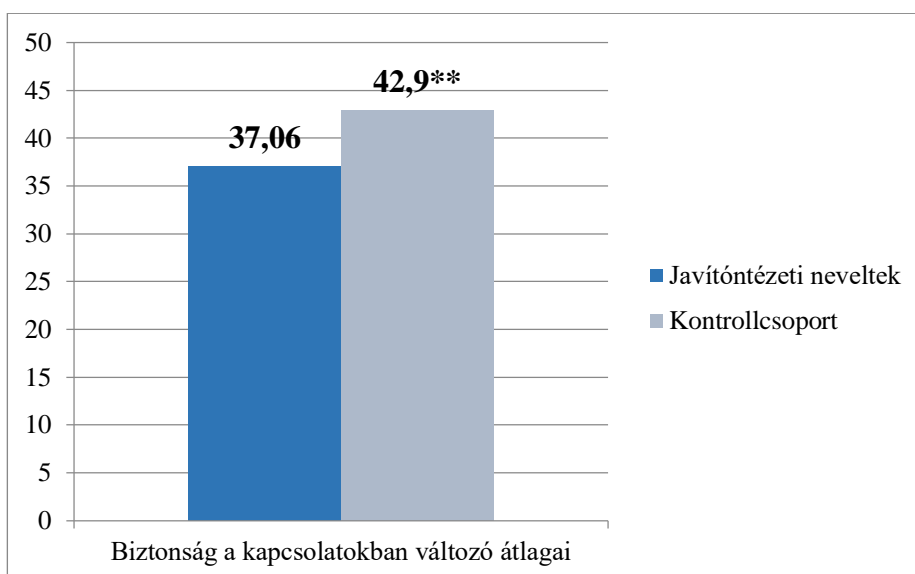
4.8.2. Kvantitatív eredmények a hipotézisek szerint

4.8.2.1. A biztonságos kötődés pontszáma magasabb a kontrollcsoport tagjainál, mint a javítóintézeti neveltek csoportjában (mind az ASQ, mind az ASQ-H eredményei szerint).

A hipotézis megválaszolásához az ASQ kérdőívből nyert biztonságos kötődés változó, illetve az ASQ-H kérdőívből nyert biztonság a kapcsolatokban változó nagyság szintjét vizsgáltam a két csoportban kétmintás t-próba segítségével. Mindkét változó esetében, mindkét csoportban teljesült a normalitás feltétele, mivel a ferdeségi és csúcsossági mutatók egyike sem tért el szignifikánsan a normális eloszlás paramétereitől. A vizsgálathoz szükséges másik feltétel, a szóráshomogenitás feltétele azonban mindkét változó esetében sérült (*biztonságos kötődés*: O'Brien-próba (Welch-féle): $F(1,0; 50,1) = 5,880$ ($p = 0,0190$), *biztonság a kapcsolatokban*: O'Brien-próba (Welch-féle): $F(1,0; 62,7) = 4,541$ ($p = 0,0370$)). Így a hagyományos eljárás helyett annak robusztus változatát, a Welch-féle d-próbát alkalmaztam.

A biztonságos kötődés változót vizsgálva az átlagok nem különböznek egymástól szignifikánsan a javítóintézeti neveltek csoportjában és a kontrollcsoportban (Welch-féle d-próba: $d(61,4) = -1,139$ ($p = 0,2589$)).

A biztonság a kapcsolatokban változóra vonatkozó vizsgálat eredménye (Welch-féle d-próba: $d(64,7) = -3,104$ ($p = 0,0028^{**}$)) szerint az átlagok szignifikánsan különböznek egymástól a két csoportban. Az eredmények diagramon ábrázolva a következők:

I. diagram: A biztonság a kapcsolatokban változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

A diagramról is leolvasható, hogy a kontrollcsoport átlaga a kísérleti csoport átlaga felé emelkedik (kontrollcsoport átlaga: 42,9, szórása 6,978; kísérleti csoport átlaga: 37,06, szórása 9,218) a biztonság a kapcsolatokban változó tekintetében. A kontrollcsoport átlagai várhatóan magasabbak, mint a kísérleti csoporté, tehát a biztonság a kapcsolatokban jobban jellemzi a kontrollcsoportot, mint a kísérleti csoportot.

A két vizsgált változó közül tehát az egyik, a biztonságos kötődés változó nem mutatott ki különbséget a két csoport között, míg a másik, a biztonság a kapcsolatokban változó szignifikáns különbséget mutatott a két csoport között.

4.8.2.2. A bizonytalan kötődés (szorongó és elkerülő) pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek csoportjában, mint a kontrollcsoport tagjainál.

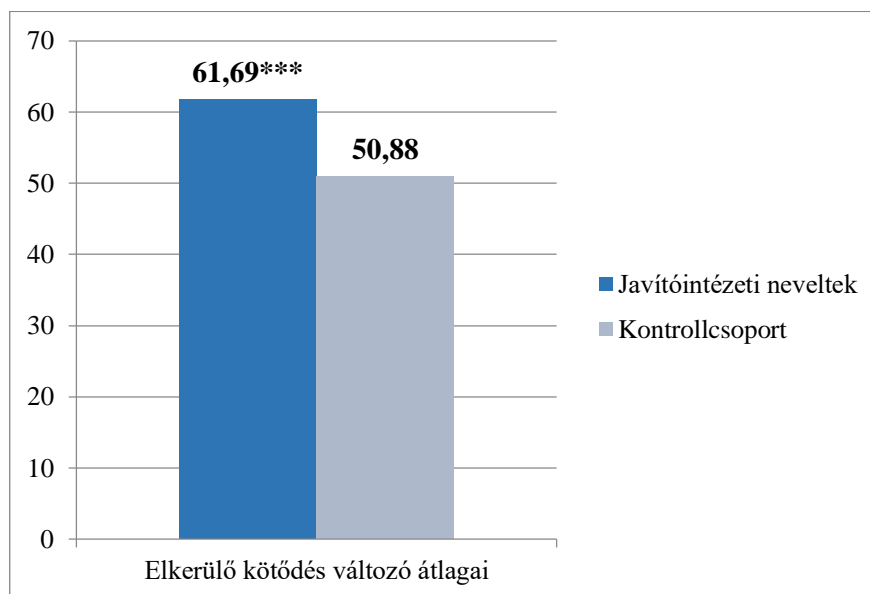
A második hipotézis teszteléséhez az ASQ kérdőívből kapott szorongó elkerülés változót és elkerülő kötődés változót vizsgáltam. A hipotézis a bizonytalan kötődésre vonatkozik, amelyből a kérdőív segítségével a szorongó és elkerülő típust tudjuk azonosítani, így mindkét változót külön teszteljük a hipotézis vizsgálatához. A kísérleti és kontrollcsoportban tehát ennek a két változónak a nagyság szintjén vizsgáltam külön-külön.

Az elkerülő kötődés változó esetében a ferdeségi és csúcsossági mutatók egyike sem tért el szignifikánsan a normális eloszlás paramétereitől, így a normalitás feltétele teljesült. A szóráshomogenitás feltétele is fennállt (Levene-próba (Welch-féle): $F(1; 66,1) = 0,028$ ($p = 0,8677$)). A szorongó kötődés változó esetében a szóráshomogenitás feltétele szintén fennállt (Levene-próba (Welch-féle): $F(1; 70,5) = 0,638$ ($p = 0,4272$)), azonban a normalitás a

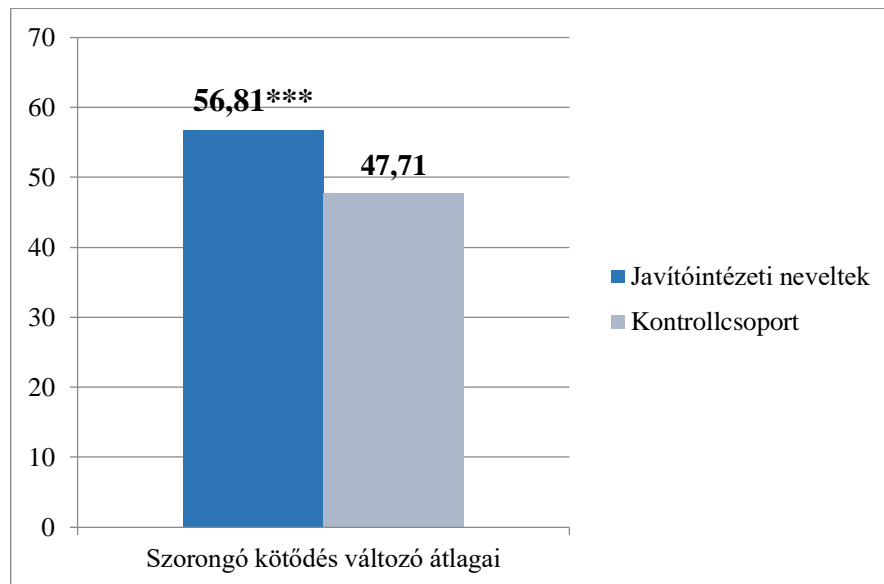
kísérleti csoport ferdeségi mutatója alapján sérült. A szorongó kötődés változóra külön normalitásvizsgálatot végeztem (csoportosító változó segítségével), amely szerint a változó eloszlása nem tér el szignifikánsan a normálistól a kísérleti csoportban (Kolmogorov-féle normalitásvizsgálat: $D_{max} = 0,131$, $D^* = 0,789$ ($p = 0,5623$)). Így mindkét változó esetében a csoportok átlagainak összehasonlításakor a hagyományos kétmintás t-próba eredményeit vettem figyelembe.

Az elkerülő kötődés változó átlagainak összehasonlítása a két csoportban eredménye (kétmintás t-próba: $t(75) = 4,540$ ($p = 0,0000^{***}$)) szerint a két csoport szignifikánsan különbözött egymástól. A kísérleti csoport (javítóintézeti neveltek) átlagai várhatóan magasabbak, mint a kontrollcsoporté, tehát az elkerülő kötődés jobban jellemzi a kísérleti csoportot, mint a kontrollcsoportot.

A szorongó kötődés változó átlagainak összehasonlításakor hasonló eredményre (kétmintás t-próba: $t(75) = 4,333$ ($p = 0,0000^{***}$)) jutottunk. A két csoport szignifikánsan különbözött egymástól, a kísérleti csoport átlagai várhatóan itt is magasabbak, mint a kontrollcsoporté. A szorongó elkerülés tehát jobban jellemzi a javítóintézeti neveltek, mint a kontrollcsoportot. Az eredmények diagramon ábrázolva a következők:

II.diagram: Az elkerülő kötődés változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

III.diagram: A szorongó kötődés változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

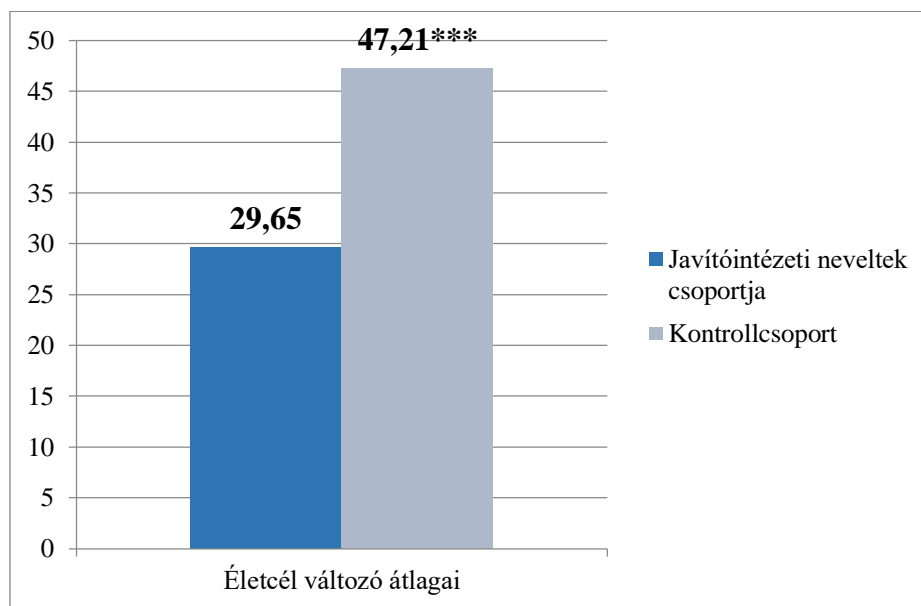
A diagramon is láthatjuk a már statisztikai próbával igazolt eredményeket. Mind az elkerülő kötődés változó, mind a szorongó kötődés változó esetében (szignifikánsan) magasabbak voltak az átlagok a javítóintézeti neveltek csoportjában, mint a kontrollcsoportban. Az átlagok és szórások a következők voltak: *szorongó kötődés változó*: kísérleti csoport átlaga 56,81, szórása 9,870, kontrollcsoport átlaga 47,71, szórása 8,556; *elkerülő kötődés változó*: kísérleti csoport átlaga 61,69, szórása 10,98, kontrollcsoport átlaga 50,88, szórása 9,925.

Mind az elkerülő kötődés, mind a szorongó kötődés a bizonytalan kötődés egy típusa, tehát azt mondhatjuk, hogy a bizonytalan kötődés valószínűleg jellemzőbb a kísérleti csoportra, mint a kontrollcsoportra.

4.8.2.3. Az Életcél kérdőív (PIL) pontszáma alacsonyabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.

A hipotézis teszteléséhez az Életcél kérdőív összpontszámából származó életcél változó átlagainak nagyság szintjén vizsgáltam a kísérleti és kontrollcsoportban. Mivel a hagyományos eljárás egyik feltétele, a normalitás, mindkét csoportban sérült, ezért rangsorolós eljárást alkalmaztam, amely a sztochasztikus egyenlőséget teszteli. A szóráshomogenitás feltétele teljesült (O'Brien-próba (Welch-féle): $F(1,0; 72,9) = 0,000$ ($p = 0,9879$)). A rangsorolós eljárás eredménye szerint a két csoport között szignifikáns különbség volt az életcél változó esetében (Mann-Whitney-próba (normális közelítés): $Z = -3,437$ ($p = 0,001***$)). A javítóintézeti neveltek csoportjának eredménye (Életcél kérdőív összpontszáma) jóval alacsonyabb volt, mint a kontrollcsoporté: a kísérleti csoportnál az életcél változó rangátalaga 29,65 (rangszórása 20,71), a kontrollcsoportnál ez 47,21

(rangszórás 20,67), amely egy jelentős különbségnek mondható. Az adatok diagramon ábrázolva:

IV.diagram: Az életcél változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

4.8.2.4. Az SD3 kérdőív machiavellizmus alskálájának pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.

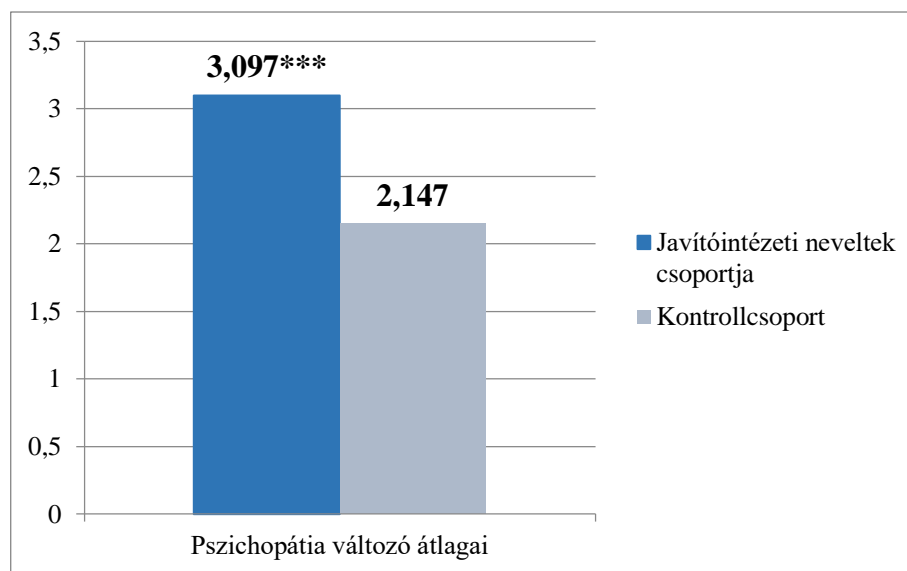
A hipotézis megválaszolásához a machiavellizmus változó átlagainak nagyság szintjét hasonlítottam össze a két csoportban kétmintás t-próba segítségével. Az eljárás feltételei, a normalitás (ferdeségi és csúcsossági adatok alapján) és a szóráshomogenitás (O'Brien-próba (Welch-féle): $F(1,0; 63,9) = 0,051$ ($p = 0,8224$)) is fennálltak.

Az átlagok összehasonlítása tehát kétmintás t-próbával történt, melynek eredménye alapján (kétmintás t-próba: $t(75) = 1,725$ ($p = 0,0886+$)) a két csoport átlagai különböznek egymástól, de nem szignifikánsan, hanem csak tendenciaszerűen. A javítóintézeti neveltek csoportjának átlaga (3,578, szórása 0,581) valamivel magasabb, mint a kontrollcsoport átlaga (3,345, szórása 0,601), de ez a különbség tehát nem szignifikáns.

4.8.2.5. Az SD3 kérdőív pszichopátia alskálájának pontszáma magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.

A hipotézis teszteléséhez a pszichopátia változó átlagainak nagyság szintjét hasonlítottam össze a kísérleti és kontrollcsoportban. A hagyományos eljárást, a kétmintás t-

próbát alkalmaztam, mivel ennek feltételei fennálltak. A normalitás nem sérült a ferdeségi és csúcossági adatok alapján, illetve a szóráshomogenitás feltétele is fennállt (Levene-próba (Welch-féle): $F(1; 73,6) = 1,452$ ($p = 0,2320$)). A próba eredménye szerint (kétmintás t-próba: $t(75) = 6,906$ ($p = 0,0000^{***}$)) a két csoport között szignifikáns különbség állt fenn a pszichopátia-változót tekintetében. A eredmények diagramon ábrázolva a következők:

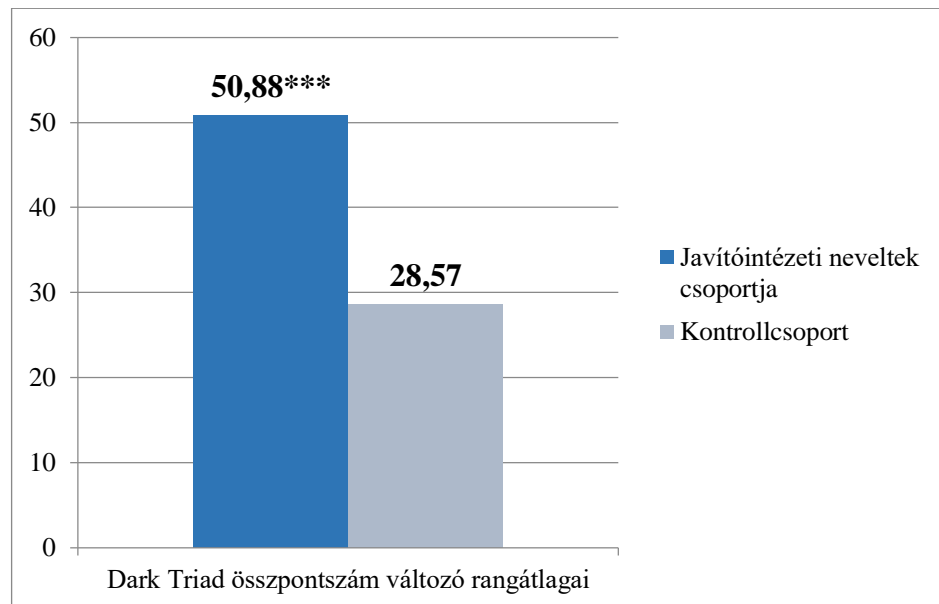

V.diagram: A pszichopátia változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

A két csoport átlagai között, ahogy a diagramról is leolvasható jelentős különbség van. A javítóintézeti neveltek csoportjában a pszichopátia változó átlaga (3,097, szórása 0,530) jóval magasabb, mint a kontrollcsoport átlaga (2,147, szórása 0,659).

4.8.2.6. A Dark Triad összpontszám magasabb a javítóintézeti neveltek körében, mint a kontrollcsoport tagjainál.

Az utolsó hipotézis teszteléséhez a Dark Triad kérdőíven kapott összpontszám átlagait (D3 összpont változó) hasonlítottam össze rangsorolós eljárás segítségével, mivel a normalitás sérült az egyik ferdeségi mutató alapján, illetve a szóráshomogenitás feltétele sem teljesült. Így a normalitást, illetve szóráshomogenitást nem igénylő, sztochasztikus egyenlőséget tesztelő robusztus eljárás eredményeit vettem figyelembe. Ennek eredménye alapján (Brunner-Munzel-próba: $BM(54,5) = 5,423$ ($p = 0,0000^{***}$)) a két csoport között szignifikáns különbség volt a D3 összpontszám változót tekintve. Az eredményeket diagramon is ábrázoltam:

VI.diagram: A D3 összpontszám-változó átlagai a kísérleti és kontrollcsoportban

A statisztikai eljárás eredményét jól szemlélteti a diagram is. A javítóintézeti neveltek csoportjában a D3 összpontszám változó rangátlagai (50,88, rangszórás 15,66) jóval magasabb, mint a kontrollcsoport rangátlagai (28,57, rangszórás 22,29). A kísérleti csoport (javítóintézeti neveltek) átlagai magasabbak, mint a kontrollcsoporté, tehát a Dark Triad jellemvonás várhatóan jobban jellemzi a kísérleti csoportot, mint a kontrollcsoportot.

4.8.3. A statisztikai eredmények összefoglalása

Összefoglalva tehát, a kísérleti személyek által kitöltött kérdőívekből nyert adatok statisztikai eredményei a kutatás hipotéziseinek nagy részét alátámasztották. A kutatás fő fókuszja a Dark Triad vizsgálata volt. Az erre vonatkozó három hipotézis közül kettőt a statisztikai eljárás eredménye alátámasztott, míg a harmadik valószínűleg (a csak tendencia szintű eredménye miatt) alátámasztott. A pszichopátia, mint személyiségvonás, illetve a „Dark Triad személyiség” a javítóintézeti neveltek csoportjában volt magasabb. A machiavellizmus szintén náluk mutatott magasabb értéket, de ahogy az előbbieken említettem, nem szignifikánsan. A kötődésre vonatkozó két hipotézis közül egy teljesült, egy pedig részben. Az alátámasztott hipotézis alapján azt látjuk, hogy a bizonytalan kötődés (elkerülő és szorongó) a javítóintézeti neveltek csoportjára jellemzőbb. A részben alátámasztott hipotézis a biztonságos kötődésre vonatkozott. A hipotézist az ASQ kérdőív mindkét értékelési szempontjából származó dimenziók szerint megvizsgáltuk. Az egyik az ASQ-ból, a másik az ASQ-H-ből származott. Az ASQ kérdőívől számított biztonságos kötődés változó nem mutatott különbséget a kísérleti és kontrollcsoport között. Az ASQ-H

kérdőívből kapott biztonság a kapcsolatokban változó ezzel ellentétben szignifikáns különbséget mutatott. A kontrollcsoport esetében a változó értékei magasabbak voltak. A hipotézis igazoltsága tehát attól is függ, hogy melyik kérdőívet alkalmazzuk, illetve mely eredményeket vesszük figyelembe. A kutatás harmadik fő kérdése az életcél vizsgálatára vonatkozott. Az eredmények alapján az életcél megléte, az élet értelmesként való megélése jellemzőbb a kontrollcsoportra, mint a javítóintézeti neveltek csoportjára.

Itt szeretném megjegyezni, hogy habár ennek a kutatásnak a célja két csoport összehasonlítása volt, a jövőben nem csak csoportok, hanem változók közötti kapcsolatot is lehetne vizsgálni, amellyel még árnyaltabb képet kaphatnánk az általunk felvetett kérdések megválaszolására. Ennek a kutatásnak azonban nem ez volt a célja, így erre vonatkozó hipotéziseket nem állítottunk fel és nem vizsgáltuk ezeket az összefüggéseket, ez a jövő kutatásainak feladata lesz.

4.9. Eredmények értelmezése a hipotézisek szerint

Kutatásom középpontjában a Dark Triad konstruktum, azaz a nárcizmus, a machiavellizmus és a szubklinikus pszichopátia hármásának vizsgálata állt a javítóintézetben nevelkedő fiatalokból álló kísérleti csoportban és a kontrollcsoportban. Feltételezésem az volt, hogy a „Dark Triad személyiség”, illetve az ezt takaró három személyiségvonás jobban fogja jellemezni a kísérleti csoportot, mint a kontrollcsoportot. A kutatás második nagyobb fókusza a kötődés, illetve annak mögöttes dimenzióinak vizsgálata volt a két csoportban, azokat összehasonlítva. Egyik feltételezésem az volt, hogy a bizonytalan kötődés (ezen belül a szorongó, illetve elkerülő kötődés) jellemzőbb lesz a javítóintézeti neveltek csoportjára, mint a kontrollcsoportra. A kötődésre vonatkozó második feltételezésem az volt, hogy a biztonságos kötődés, a biztonság érzése a kapcsolatokban jellemzőbb lesz a kontrollcsoportra, mint a kísérleti csoportra. A kutatás harmadik fókusza az életcél, az élet értelmesként való megélésének, érzésének vizsgálata volt a két csoportot összehasonlítva. Feltételezésem erre vonatkozóan az volt, hogy a kontrollcsoportot jobban fogja jellemezni az élet értelmesként való megélése, illetve az életcél megléte, mint a javítóintézetben nevelkedő fiatalokat. A következőkben kifejtem feltételezésem alapjait, a hipotézisek eredményeit, illetve azok értelmezését a releváns szakirodalmi háttérrel összekapcsolva.

Az első két hipotézis a kötődéselmélethez kapcsolódik, melynek megalkotója, Bowlby (1969) úgy gondolta, hogy a kora gyermekkorban kialakított biztonságos kötődésnek hosszútávon pozitív hatásai, eredményei vannak. Ezzel szemben, ha a környezet (az elsődleges gondozó) nem képes kielégíteni a gyermek szükségleteit, akkor a kötődés bizonytalan lesz, melynek hosszútávon negatív következményei lehetnek, mint például a szociális deviancia általam vizsgált egy típusa, a bűnelkövetés.

A biztonságos kötődésre vonatkozó hipotézis szerint a kontrollcsoportra (nem bűnelkövető fiatalokra) jellemzőbb lesz a biztonságos kötődés, a kapcsolatokban érzett biztonság, mint a javítóintézeti fiatalokra. A hipotézist a statisztikai eljárás alátámasztotta a *biztonság a kapcsolatokban* változóra nézve. Ez az eredmény konzisztens Fonagy azon elméletével (1997, idézi Hayslett-McCall, Bernard, 2002), miszerint a biztonság hiánya a kötődésben nehézségeket okozhat az egyén azon képességében, hogy mások nézőpontját meg tudja érteni, mely pedig fontos összetevője a moralitás kifejlődésének. Fonagy szerint a korai magatartási problémák, majd a később megmutatkozó bűnözői magatartás kapcsolatban állhat a gátolt reflektív funkciókkal, amelyek pedig a biztonságos kötődés hiányának következményei. Fonagy számos más reflektív funkció és bűnözői viselkedés kapcsolatát

vizsgáló kutatásában (Fonagy et al., 1996, idézi Hayslett-McCall, Bernard, 2002) arra jutott, hogy bűnelkövetők csoportjára a bizonytalan kötődés volt jellemző. Kolvin (1988, Hayslett-McCall, Bernard, 2002) kutatásában azt találta, hogy a nem megfelelő anyai gondoskodás kapcsolatban áll az bírósági elítélések számával serdülő- és felnőttkorban egyaránt. A korai biztonságos kötődés kialakulása az Erikson (1968, idézi Cole, Cole, 2001) által meghatározott fejlődési szakaszok egyik legfontosabb állomása, hiszen hatással van a későbbi fejlődési szakaszok sikeres teljesítésére, amilyen például az intimitás és tartós kapcsolatok létesítésére való képesség. A bemutatott eredmények tehát a saját kutatásunkkal hasonló eredményre jutottak, melyekből arra következtethetünk, hogy a javítóintézeti neveltek csoportjában a biztonságos kötődés kevésbé jellemző, mint a nem bűnelkövető fiatalok csoportjára.

A második hipotézis szintén a kötődésre vonatkozott. A feltételezésünk, miszerint a bizonytalan kötődés mindkét vizsgált típusa – az elkerülő és szorongó – jellemzőbb lesz a javítóintézeti neveltek csoportjára, mint a nem bűnelkövető fiatalokból álló kontrollcsoportra, beigazolódott. A fentiekben leírt kutatási eredményeken kívül még említek néhányat, melyek a saját eredményeinket erősítik. Az elkerülő kötődés – amelyet bizalmatlan attitűd, az interperszonális intimitásra és elköteleződésre adott szorongás és diszkomfort érzése jellemez (Sroufe, 1983, idézi Walters és White, 1990) – és bűnelkövetés kapcsolatát bizonyította Walters és White (1990) egy vizsgálatukban, amelyben felnőtt korú elítélteket hasonlítottak össze kötődési stílusuk szempontjából. Eredményük szerint az elkerülő kötődés és szegényes társas kapcsolódás jellemzőbb mind agresszívabb, szigorúan őrzött börtönökben tartózkodókra, mind a kevésbé szigorúan őrzött elítéltekre, mint az egyetemistákból álló kontrollcsoportra. Goldstein és Higgins-D'alessandro (2001) egy tanulmányukban erőszakos és nem erőszakos bűncselekményért elítélt személyeket hasonlítottak össze a kötődés szempontjából, melynek eredménye szerint hogy a női bűnelkövetők mindkét csoportjára az elkerülő kötődés volt jellemző. Saját kutatásom az említett kötődésvizsgálatokhoz a bűnelkövetés kapcsán kötődik, de egyben el is tér tőlük, mivel a kísérleti csoportot fiú fiatalokú javítóintézeti neveltek alkották. Ezen a speciális mintán is beigazolódott, hogy a bizonytalan kötődés már a fiatalokú, és fiatal felnőtt bűnelkövetők mintáján is kimutatható volt. A bizonytalan kötődés típusai közül az eddigi vizsgálatok az elkerülő kötődés jelenlétét hangsúlyozták, de esetemben ezen kívül a szorongó elkerülés is jellemzőbb volt a javítóintézeti nevelt fiúkra, mint a kontrollcsoportra.

Összességében tehát a kötődésre vonatkozó feltételezéseink az általunk várt és az eddigi kutatások eredményeivel megegyező végeredményt hozták, miszerint a javítóintézeti neveltekre a bizonytalan kötődés a jellemző, míg a velük megegyező korú, nem bűnelkövető fiatalokra a biztonságosabb kötődés. A vizsgálat nem terjedt ki mindezek ok-okozati

összefüggéseinek vizsgálatára, de a korábbi kutatások szerint ez a logikai kapcsolat fennáll a kötődés (bizonytalansága) és bűnelkövetés között.

Vizsgálatunk harmadik hipotézise az életcél meglétére, az élet értelmesként való megélésére koncentrált. Feltételezésünk szerint a javítóintézeti neveltek csoportjában ennek megélése kevésbé lesz jellemző, mint a kontrollcsoportban. Ez a feltételezésünk beigazolódt. A vizsgált változó jobb érthetőségéért egy vizsgálatot idéznék most. A fiatalok motiválása egy életcél megtalálására hozzájárul a megfelelő, pozitív fiatalkori fejlődéshez. Arra a kérdésre, hogy a fiatalok hogyan és mit gondolnak az életcélról Hill, Burrow, O'Dell, Thornton (2010) keresték a választ egy vizsgálatukban, melyben 229 serdülő vett részt. Az eredmények szerint a legtöbb fiatal úgy gondolja, hogy ha az embernek van életcélja, akkor az alapot és irányt ad az életének, illetve megnövekedett boldogsághoz vezet. Ha nincsen cél, akkor az az egyént Frankl (Frankl, 1984, idézi Bronk, 2013) szerint egy értelem- és célnélküli állapotba sodorhatja, amely olyan devianciákhoz vezethet, mint az addikció vagy bűnelkövetés.

A korábbi életcél és deviancia kapcsolatát vizsgáló kutatások jelen kutatásunkhoz hasonló eredményt hoztak. Rahman és Khaleque (1996) nem bűnelkövető, de problémás diákok (órák zavarása, szabályok megszegése, elégtelen motiváció a tanulásra) csoportjában azt találta, hogy őket alacsonyabb céltudatosság jellemzi és kevésbé érzik az életüket értelmeknek és egy cél felé irányulónak. Padelford (1974) egy tanulmányában már egy súlyosabb deviancia, a droghasználat esetében vizsgálta az életcél meglétét, az élet értelmesként való megélését serdülőkorú fiatalok körében. Eredményei szerint a droghasználó serülőkre az élet kevésbé értelmesként való megélése, illetve az életcél hiánya jellemző. Sayles (1995) a kockázatos viselkedést folytató serülőket (pl. alkohol-és droghasználat) vizsgálva arra jutott, hogy rájuk szintén inkább a célnélküliség és az élet kevésbé értelmesként való megélése jellemző.

Saját kutatásunkban azt találtuk, hogy a bűnelkövető fiatalokra kevésbé jellemző az életcél megléte és az élet értelmesként való megélése. Korábbi kutatások is erre az eredményre jutottak, bár más korcsoportot vizsgálva. Reker (1977) egy vizsgálatában 48 férfi elítéltet vizsgált a témában nem elítéltekből álló kontrollcsoporttal és első büntetésüket töltő elítéltek csoportjával összehasonlítva. Arra jutott, mind az első, mind a visszaeső elítéltekre az életcél, értelem meglétének hiánya jellemző, amely a visszaeső elítélteknél még erősebb is. Black és Gregson (1973, idézi Reker, 1977) szinte ugyanezt a vizsgálatot elvégezve - visszaeső, illetve első büntetését töltő elítélteket összehasonlítva – arra jutottak, hogy a visszaeső bűnözőknél a cél- és értelemnélküliség érzése jóval erősebb, mint az első büntetésüket töltőknek. Megfigyeléseikből származó adatok azt mutatják, hogy az elítélt

személyeket az unalom, az üresség érzése és a „legkevésbé sem érdekel” attitűd is jellemzi. Összességében tehát az életcélra vonatkozó feltételezésünk beigazolódott, a korábbi kutatási eredmények sorába beillik, miszerint a devianciák enyhébb formájától kezdve a súlyosig az életcél részleges vagy teljes hiánya, illetve az élet értelmességének érzésének részleges vagy teljes hiánya jellemző egy deviáns, egészséges mintával összehasonlítva.

A kutatás fő fókuszára, azaz a Dark Triad vizsgálatára három hipotézist állítottunk fel, amelyet a következőkben egyenként is tárgyalni fogok, de először a feltételezések közös gyökeréről tárgyalok. Ahogyan azt az elméleti bevezetőben is többször olvasható, a „sötét személyiségeket” társadalmilag nem kívánatosnak tartják, szociálisan rosszindulatú karaktert rejtenek magukban (Rauthmann, 2012), kizsákmányolóak, saját érdekeik, céljaik eléréséért bármit megtesznek. Olyan antiszociális tendenciák is társulnak hozzá, mint az ellenségesség vagy agresszivitás (Jones, Paulhus, 2002, 2010). Mindezen korábbi eredmények alapján feltételezésünk az volt, hogy a javítóintézeti neveltek csoportjában, akik valamely bűn elkövetése miatt kerültek elzárásra, ez a sötét személyiség nagyobb mértékben lesz jellemző, mint a nem bűnelkövető kontrollcsoportban. Hipotéziseink a machiavellizmusra, a szubklinikus pszichopátiára és a Dark Triad személyiségre vonatkoztak, mindegyikben magasabb elért pontszámot vártunk a kísérleti csoportnál.

A machiavellizmusra vonatkozó feltevésünk, miszerint értéke magasabb lesz a javítóintézeti neveltek csoportjában habár nem szignifikánsan, de tendenciaszerűen igazolódott. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy valószínűsíthetően az ő esetükben ez nagyobb mértékben jellemzi a személyiséget, mint a kontrollcsoportban. A machiavellista személyiségvonást a manipulatív technikák használata, a cinikus világnézet és az erkölcsi értékek figyelmen kívül hagyása jellemzi (Christie, 1970, idézi Calvete, Corall, 2000). Mindezek a jellemzők, figyelembe véve még a „cél szentesíti az eszközt” felfogást és a saját érdek mindenk fölé helyezését (Wilson, Near, Miller, 1996) logikusnak tűnik, hogy a bűnelkövetők csoportjában magasabb értéket mutathat. A machiavellizmus és bűnelkövetés kapcsolatát konkrétan nem vizsgálták. A legrelevánsabb kutatás a témában Pailing, Boon és Egan (2013) vizsgálata, amelyben a Dark Triad és az erőszak kapcsolatát vizsgálták. A machiavellizmus esetükben tendenciaszerűen jósolta be az erőszakot, nárcizmusnak nem volt hatása rá, míg a Dark Triad legsötétebb tagjának tartott pszichopátia egyértelműen megjósolta az erőszakot, amely a bűncselekményekben való részvétel egyik legjobb bejósolója.

Ezzel rá is térnék a pszichopátiára vonatkozó hipotézisünkre, mely szerint ennek értéke magasabb lesz a javítóintézeti neveltek csoportjában, mint a kontrollcsoportban. A feltételezésünk beigazolódott, még hozzá szignifikáns különbséget mutatva a két csoport

között. A pszichopátia (a mai szakirodalom ezt antiszociális személyiségzavarnak nevezi) az antiszociális viselkedéssel jellemezhető. Egy ilyen személyt az eddigi kutatások alapján a felszínes báj, a patológiás hazudozás, a manipuláció, az empátia hiánya, a felelőtlenség, a felszínes érzelmek, a büntudat hiánya, az impulzivitás és a valós életcélok hiánya jellemez. Magatartási kontrolljuk elégtelen, mely a korai viselkedéses problémákban és számunkra kiemelendő fiatalkorú bűnözésben mutatkozhat meg (DeLisi, 2009). A pszichopátia relevanciáját a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteinek munkájában Salekin (2008, idézi DeLisi, 2009) tanulmánya is megmutatja. Vizsgálatában 130 bírósági tárgyalásra utalt fiatalkorú elkövető vett részt, akiknek visszaesési mintázatait vizsgálta 3-4 évet felölelő időszakban. Eredményei alapján a pszichopátia szignifikáns előrejelzője volt a bűnelkövetésnek általában, illetve ezen belül az erőszakos bűnelkövetésnek is, még abban az esetben is amikor a bűnelkövetés olyan korrelátumait, mint például a droghasználat, családon belüli letartóztatások, szocioökonómiai státusz vagy családi háttér kontrollált. Mindez tehát a pszichopátia vizsgálatának, felfedezésének fontosságát mutatja a bűnelkövető fiatalok esetében a jövőbeni bűncselekmények elkövetésének megelőzésében. Ezt erősíti Hare (2011) azon megfigyelése is, hogy bár nem minden bűnöző pszichopata, és nem minden pszichopata bűnöző, a börtönökben a pszichopata elkövetők nagy számban reprezentáltak és az általuk elkövetett bűncselekmények aránya meghaladja számarányukat. Hare ezt a megfigyelését felnőtt elkövetőkre és a számukra fenntartott börtönökre vonatkozóan írta, de érdemes tekintettel lenni ezekre az adatokra a fiatalkorúak számára fenntartott intézetek szempontjából is. Egy nemrégiben megjelent magyar nyelvű publikáció is (Pataky, 2016) a gyermek- és serdülőkorban megjelenő pszichopátiás tendenciákkal foglalkozik. Számos kutatás eredményeit összefoglalva kiemelik, hogy a pszichopátia magját képező rideg/érzéketlen vonások jelenlétében valószínűbb az időben stabil agresszív viselkedés megjelenése, az antiszociális normaszegő viselkedés és az instrumentális agresszió használata.

A Dark Triad három tagja közül tehát a pszichopátia az, amely a bűnelkövetés legjobb bejósolója a mi eredményeink illetve az eddig felgyülemlett szakirodalom és kutatási eredmények is ezt támasztják alá. Kutatásunk utolsó hipotézise a Dark Triad-ra összességében, magára a Sötét személyiségre vonatkozott. Feltételezésünk, miszerint ez a narcizmusból, machiavellizmusból és szubklinikus pszichopátiából álló konstruktum jellemzőbb lesz a javítóintézeti neveltek csoportjában, mint a kontrollcsoportban, szignifikánsan beigazolódott. A „Dark Triad személyiség” ismeretében ez az eredmény aligha meglepő, hiszen őket az önérdékű, manipulatív viselkedések, az ellenségesség, agresszivitás jellemzi, viselkedésük inkább a mások (f)elé kerülésben segítik őket, mintsem a másokkal való jó kapcsolat kialakításában (Paulhus, Williams, 2002, 2010). Általánosságban

negatívan szemlélnék másokat, amelynek megfelelően negatívan és kedvezőtlenül is ítélnék meg másokat és gyakran nem is kedvelik őket. A nárcisztikus személyek például gyakran lebecsülően, derogálóan tekintenek másokra (Morf, Rhodewalt, 1993), míg a Machiavellisták világnézetében az emberek gyengék, esendők és manipulálhatóak (Christie, Geis, 1970, idézi Jones, Paulhus, 2010, Rauthmann, Will, 2011). A pszichopáták mások iránt mutatott érdektelenek, barátságtalanok és az empátiaképességük is alacsony (Hare, 2003). Az általunk vizsgált fiatalok egy része javítóintézeti nevelésben részesül valamely bűncselekmény elkövetése végett. Ahogy az az eredményekből kiderült, a pszichopátia, mint személyiségvonás erősen megmutatkozik náluk, amely a bűnelkövetés egyik legfontosabb bejósolója, meghatározója. A pszichopátián kívül a mi eredményeink szerint maga a Dark Triad személyiség is erősen megmutatkozik náluk, de vizsgálatunk nem terjedt ki arra, hogy ez a személyiségvonás ok-okozati kapcsolatban áll-e a bűnelkövetéssel. Ez a jövőbeni kutatások feladata lesz.

Összességében tehát a kutatás sikeresnek tekinthető, a várt és feltételezett eredményeket kaptuk. A hipotéziseink többsége teljesült és jól értelmezhető volt az eddigi szakirodalom alapján. A legtöbb hipotézisünket a már elvégzett, hasonló témában íródott kutatásokra alapoztuk és velük a legtöbb esetben hasonló eredményre is jutottunk. Azért használom a hasonló szót, mivel a saját kutatásunkkal megegyező témában ilyen mintán, ezzel a mérőeszközzel még nem dolgoztak előttünk. A Dark Triad fiatalok és fiatal felnőtt bűnelkövetők körében történő vizsgálatára tudomásunk szerint még nem történt kutatás, így ennek szakirodalmi alátámasztottságához a felnőtteken végzett kutatások eredményeit hoztuk. A kötődésvizsgálatok és az életcélvizsgálatok korábbi kutatásai viszont jól beilleszthetők és közeliak voltak saját eredményeinkhez. A kapott eredményeink és ezek értelmezése fontos és hasznos a javítóintézeti neveltek csoportjára nézve, illetve a velük foglalkozó szakemberek és segítők munkáját tekintve, hiszen a levonható következtetések segíthetnek a jobb megértésben, a jobb segítségben, a jobb munka elvégzésében.

5. Diszkusszió

Az előzőekben ismertetett kutatásunk legfőbb célja az volt, hogy egy viszonylag új keletű pszichológiai konstruktumot, a Dark Triad-ot, azaz a nárcizmus, a machiavellizmus és a szubklinikus pszichopátia hármását vizsgáljuk. A vizsgálatba egy viszonylag speciális kísérleti csoportot, azaz a javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalokat vontuk be, nem véletlenül. A kutatás mögötti ötlet az volt, hogy a Dark Triad konstruktum témakörét vizsgáljuk, amely, ahogyan már az előzőkből kiderült, társadalmilag nem kívánatos, főleg negatív jellemzőkkel jellemezhető, mint például az ellenségesség, a manipuláció, mások kihasználása vagy az erőszakosság. Így mindenképpen egy olyan kísérleti csoportot szerettünk volna választani és a kutatásba bevonni, amely nem az átlagos populációnak megfeleltethető, hanem éppen attól eltér valamilyen formában. Így esett a választás egy olyan csoportra, nevezetesen a javítóintézeti nevelésüket töltő fiatal fiúkra, akik ennek a kritériumnak megfeleltek. Ezeknek a fiataloknak a legfontosabb eltérése az átlag, „normális” populációtól, ezen belül is a velük egykorú fiataloktól az, hogy valamely bűncselekményt követtek el, amely okán elzárás alatt vannak, előzetes letartóztatásban vagy a bíróság által kiszabott ítéletüket töltik. A vizsgálatok is azt igazolják, hogy ezek a fiatalok számos ponton eltérnek az átlagos, velük egykorú, nem bűnelkövető fiataloktól, amelynek egy része a személyiségre, a jellemvonásokra vonatkozik. A bűnelkövetés társadalmilag nem elfogadott és devianciának minősül, így a személyiségben és jellemvonásokban is feltételezzük a főleg negatív irányú eltéréseket, amely feltételezést a szakirodalom is alátámasztja. Ebből a gondolatmenetből kiindulva feltételeztük mi is azt, hogy a Dark Triad, mint „sötét személyiség” a javítóintézeti fiatalok körében jellemzőbb lehet.

Kutatásunk másik két fókuszát a kötődés és az életcél (élet értelmesként való megélése) jelentették. A kötődés vizsgálatát azért tartottuk fontosnak, mert a korai anya-gyermek kapcsolat nagy befolyással van a későbbi fejlődésre, a személyiségre és ha ez a kapcsolat valamilyen formában sérül, akkor az negatív következményekkel járhat, akár más tényezőkkel együtt olyan deviancia, mint a bűnelkövetés kialakulásában is szerepet játszhat. Az életcél, élet értelmességének megélésének vizsgálata azért volt indokolt, mert képet adhat a személyek jövőről, célokról, ambícióról való elképzelésében és hogy mennyire érzik saját életüket értelmesnek. Ez a mutató tehát képet adhat egy jelen és egy jövőbeni állapotról is. A szabadságukat és ennek következtében számos fontos dolgot, mint például a családtagokkal, barátokkal való kapcsolatot elvesztő fiatalok esetében ez a mutató alacsonyabb lehet.

A kötődésre vonatkozó feltételezéseink, miszerint a javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalokra inkább a bizonytalan kötődés lesz jellemzőbb, igazolást nyert. Minden hipotézisünkben egy azonos korosztályú, nem bűnelkövető fiatalokból álló kontrollcsoporttal hasonlítottuk össze őket, akiknél ebben az esetben a biztonságos kötődés felé mutató eredményeket vártuk, amelyeket meg is kaptunk. A kötődésre vonatkozó eredmények azt mutatják, hogy míg egy átlagos, nem bűnelkövető fiatalnál inkább jellemző a biztonságos kötődési stílus, addig egy bűnelkövető fiatalnál inkább a bizonytalan kötődés jellemző. Ha egy átlagos magyar gimnáziumi osztályból kiválasztanánk 10 fiataalt és ugyanúgy 10 fiataalt egy javítóintézeti csoportból, nagyobb az esély arra, hogy a gimnáziumi osztályban több biztonságosan kötődő fiataalt, és a javítóintézeti csoportban több bizonytalanul kötődő fiataalt találunk, mint a másik csoportban. Arról, hogy a kötődés, ezen belül is a bizonytalan kötődés milyen kapcsolatban állhat a bűnelkövetéssel inkább feltételezések vannak. Hiszen a bűnelkövető magatartás kialakulásának hátterében számos tényező áll, a bizonytalan kötődés (amelynek számos negatív következménye lehet) akár egy lehet közülük. Ennek további kutatása a jövőbeli tanulmányok feladata.

Az életcélra, az élet értelmesként való megélésére vonatkozó feltételezésünk szerint a javítóintézeti fiataloknál ennek a mutatónak az értéke alacsonyabb lesz, mint a kontrollcsoporté. A feltételezésünk beigazolódott. A javítóintézeti fiatalok ezek szerint kevésbé érzik életüket értelmesnek, célirányosnak. Az, hogy ez már a bűncselekmény elkövetése előtt is jellemezte őket, amivel ez akár hozzá is járult a cselekmény elkövetéséhez nem derült ki. Az is elképzelhető, hogy egy ilyen javítóintézeti nevelés, amely megfosztja őket egy ideig szabadságuktól és ezzel együtt megszokott életüktől, kapcsolataiktól válthat ki belőlük ilyen érzéseket, de erre sem kaptunk választ, hiszen nem ez volt a kutatás célja. Mindenesetre nagyon fontos eredmény, hiszen támpontot adhat a jövőre nézve, a javítóintézeti fiatalok jövőképebe adhat bepillantást. Ahogy az eredményekből látszik, ez a velük egykorú, nem bűnelkövető fiatalokéhoz képest negatívabbnak mondható. Fontos információ ez, hiszen akár hozzájárulhat a visszaeséshez, illetve felismerése pedig a visszaesés megelőzéséhez.

Kutatásunk középpontjában az a feltételezés állt, hogy a Dark Triad, mint „sötét személyiség” jellemzőbb lesz a javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalokra, mint a kontrollcsoportra. Ez a feltételezésünk beigazolódott, ezzel az egész kutatás mögötti ötletet, célt, gondolatot alátámasztva. A javítóintézeti fiatalok csoportjára jellemzőbb a személyiségben megtalálható nárcisztikus, machiavellista, pszichopata jellemvonás, mindazon további tulajdonságokkal és megjelenési formákkal, amelyeket a kutatás ismertetésének elején leírtunk. Az, hogy egy olyan személyiség, amit ezek a vonások jellemeznek, hozzájárul-e egy

bűncselekmény elkövetéséhez nem vizsgáltuk. A korábbi kutatások azonban a pszichopátia és a bűnelkövetés kapcsolatát sokszor és nagyon megbízhatóan igazolták. A Dark Triad konstruktumon belül a pszichopátia alszákat vizsgálva mi is azt találtuk, hogy a javítóintézeti fiatalokra sokkal jellemzőbb ez a személyiségvonás, mint a nem bűnelkövető fiatalokra. De fontos megjegyezni, hogy ez az eredmény nem azt jelenti, hogy a javítóintézeti fiatalok pszichopáták lennének, hanem hogy a pszichopátiára jellemző vonások erősebben megtalálhatóak az ő esetükben. A jövő kutatásainak feladata kideríteni, hogy egy ilyen, a korábbi kutatások által igazolt oki kapcsolat fennáll-e a Dark Triad személyiség és a bűnelkövetés között is.

Összességében tehát a kutatásunk feltételezései beigazolódtak, ezzel kérdéseket megválaszolva, de újabb kérdéseket felvetve. Eredményeink gyakorlati hasznára is fontos felhívni a figyelmet, hiszen a javítóintézetek szakmai munkájának sikerességéhez hozzájárulhatnak. Az ott nevelkedő fiatalok személyiségének egy részébe nyerhettünk bepillantást, ráadásul olyan személyiségjellemzőket sikerült a kutatás keretében mérnünk, amelyek a bűnelkövetéshez hozzájárulhatnak. Ilyen jellemző a „sötét személyiség” erősebb jelenléte, illetve ezen belül a pszichopátia jellemvonás erősebb jelenléte. Az ezzel való munka, illetve ennek korrigálása talán az egyik legnehezebb feladat és szakmai kérdés, hiszen az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az antiszociális személyiségzavarral (ami bár súlyosabb, mint a pszichopátia személyiségvonás erősebb jelenléte, mégis hasonlatos hozzá) való terápiás munka nagyon nehéz és sok esetben sikertelen is. Vizsgálatunk másik két fókusz, a kötődés és az életcél azonban pszichológiai eszközökkel sikeresebben munkálható, változtatható. A bizonytalan kötődés, amely jellemzőbb volt a javítóintézeti fiatalokra, terápiás munkában a kötődési zavarok kezelésére koncentrálnak megoldhatóvá válna. Az életcéllal, az élet értelmességének kialakításával is sikeresen lehetne dolgozni pszichológiai eszközök, módszerek segítségével. Ha már az utóbbi kettővel sikeresen tudnak dolgozni, akkor az nagyban hozzájárulna a javítóintézeti fiatalok lelki egészségének, életminőségének javulásához és az intézetből való kikerülésük utáni visszaesés megelőzéséhez is.

A kutatás eredményeinek megvitatása és a következtetések megvitatása után a következőkben a kutatásunk korlátairól szeretnék beszélni. Először is, saját kutatásunkra is igaz, hogy a nagyobb minta még biztosabb, meggyőzőbb eredményt hozna, de a sok szignifikáns eredményünk azt mutatja, hogy a feltételezéseink már egy kis mintán is igazolódnak, ezzel alátámasztva azokat. A minta tekintetében megjegyzendő még, hogy csak fiúk vettek részt a kutatásban és a jövőben érdemes lenne egy vegyes mintán, vagy csak lányokból álló mintán is végrehajtani a kutatást. Mindezt attól függetlenül, hogy a női bűnelkövetők száma jóval alacsonyabb, mint a férfi elkövetőké, akár a fiatalokékat, akár a

felnőtt korúakat tekintjük. Ezt támasztja alá az is, hogy a nőknek fenntartott börtönökből és javítóintézetekből is jóval kevesebb van, mint a férfiaknak fenntartott intézményekből. A vizsgálati minta további korlátja lehet az, hogy a kísérleti csoport és a kontrollcsoport között eltérések mutatkoztak, mint például hogy a roma kisebbség nagyobb arányban volt reprezentálva a kísérleti csoport tagjai között. A vizsgálati mintán kívül a módszertanban is vannak korlátok, hiszen az egyik teszt, nevezetesen a Short Dark Triad magyarországi mintán nem validált, ennek okán alkalmaztunk mi is kontrollcsoportot a vizsgálatban, hiszen átlagokkal nem tudtunk dolgozni. Egy magyarországi validálás azt jelentené, hogy magyar átlaghoz tudnánk viszonyítani minden általunk vizsgálat csoportot, amely nagyon hasznos lehetne.

A következőkben a saját élményeimet, főleg a javítóintézeti nevelésüket töltő fiatalokkal kapcsolatos saját élményeimet szeretném leírni. A javítóintézetekbe, lévén ezek büntetés-végrehajtási intézetek, nem könnyű bejutni, kutatást végezni. A mi esetünkben ez mégis egy pozitív csalódás volt, hiszen az adminisztrációs lépések, információ és időpont egyeztetések gördülékenyen mentek, az intézmények készségesek és segítőkészek voltak, ezzel is mutatva elkötelezettségüket az általuk végzett munka iránt, hiszen egy kutatás és annak eredménye számukra és sok fontos információval szolgálhat. Minden intézetben, ahol jártam kedvesen és érdeklődően fogadtak, igyekeztek minden kérdésemre válaszolni, minden kérésemet teljesíteni. Ezzel nagyban megkönnyítették a munkámat. A javítóintézetben tartózkodó fiatalokkal két intézményben tudtam személyesen találkozni, egy-két mondatot váltani, de már ez a pár mondat is megragadt bennem. Kivétel nélkül minden fiatal tisztelettudó volt velem szemben, a kérdőívet készségesen kitöltötték. Néhányan közülük a kutatásom témája iránt is érdeklődőek voltak, kérdeztek. A fiúk között voltak olyanok, akiknek a jövőre nézve nagy ambíciói voltak, terveik a kikerülés utánra és a soha vissza nem térés vágya egy ilyen intézménybe, de sajnos belőlük volt a kevesebb. Ez a megfigyelés és az Életcél kérdőíven kapott eredmény egybevág. A fiúk közül néhányal tudtam pár mondatot váltani az intézményi mindennapokról is, amiből kiderült, hogy természetesen nagy a fegyelem, a szabályok és időrend betartása nagyon fontos, de ugyanúgy tudnak tanulni, az érettségire készülnek, sportolhatnak, a családjuk és barátaik is rendszeresen látogatják őket. Elmondásuk alapján a helyzethez képest jól érzik magukat, de minél előbb ki akarnak kerülni és haza térni. A kis bepillantás, amit kaphattam a javítóintézetek munkájából pozitív volt, nehéz és speciális az ott dolgozók munkája, hiszen egyszerre kell „büntetni” és biztosítani a reintegrációt, a megfelelő körülményeket és segíteni a személyiség fejlődését. Összességében nagyon pozitív benyomásokat és tapasztalatokat szereztem a javítóintézetekben töltött idő alatt.

Az utolsó fontos téma, amiről említést szeretnék tenni, az a jövőben elvégezhető kutatásokra vonatkozik. A jövőbeni, ehhez a témához kapcsolódó további kutatások sokszínűek lehetnek. Az egyik ilyen lehet például az Short Dark Triad (SD3) kérdőív magyar mintán történő adaptációja, validálása. Az eredeti kérdőívet amerikai egyetemi hallgatók segítségével készítették el, a kérdőív amerikai verziójában az ő átlagaik szerepelnek mutatóként. Ennek mintájára a magyar egyetemi hallgatók segítségével, kitöltésével a magyar változat is elkészíthető. A legideálisabb persze az lenne, ha a minta minél inkább reprezentatív lenne a magyar lakosságra vonatkozóan. Ennek elkészülése után a saját vizsgálatunkhoz hasonló, speciális mintát alkalmazó kutatásokban már az egészséges, magyar lakosságra vonatkozó átlagokat tudnánk alkalmazni. Saját eredményeink azt mutatták, hogy a javítóintézeti csoport a Dark Triad szempontjából magasabb pontszámot, eredményt ért el (amely alapján a sötét személyiség, ezen belül pl. a pszichopátia jellemzőbb rá), mint a kontrollcsoport, de ezt az eredményt még inkább erősíteni, alátámasztani tudná az, ha a magyar mintán validált átlagoknál is ez az eredmény (azaz, hogy náluk magasabb az érték) jönne ki. További kutatás lehetne a jövőben például ugyanezt az általunk lefolytatott vizsgálatot más kísérleti csoporton végrehajtani. Kézenfekvő lenne a fiatalok után a felnőtt korú, büntetés-végrehajtási intézetekben tartózkodó bűnelkövetők csoportját bevonni vizsgálatba. Ezen kívül minden olyan mintán lehetne alkalmazni az SD3 kérdőívet, amelyekben felmerülhet az esetleges „sötét személyiség” megléte, így a kérdőívvel tesztelni, alátámasztani is lehetne. Ezen kívül a témában történő további kutatás lehetne a már feljebb leírt ok-okozati kapcsolatok vizsgálata, amellyel jobban rávilágíthatnánk a bűnelkövetés háttérében lévő tényezőkre, akár a személyiségen belül keresendő okokra vagy például olyan környezetből adódó okokra, mint a kötődés.

Összességében úgy gondolom, hogy a kutatásunk ötletét, célját sikeresen meg tudtuk valósítani, a kutatás eredménye az általunk felvetett feltételezéseket igazolni tudta, tehát a kutatás maga sikeresnek tekinthető. A befektetett munka és a sok segítség, amit kaptam meghozta az eredményét, így olyan munkát tudtam kiadni a kezemből, amelyre büszke lehetek. A kutatás egész folyamatát és minden lépését élveztem, hiszen egy olyan témával foglalkozhattam, amely mindig is foglalkoztatott és érdekelt. A Dark Triad témájával a jövőben is foglalkozni szeretnék, akár a feljebb említett kutatási ötleteket megvalósítva vagy más irányból megközelítve azt, bízva abban, hogy ennek a témának egyre nagyobb szakirodalma lesz Magyarországon is és más kutatások is mélyrehatóan foglalkoznak vele.

6. Köszönetnyilvánítás

Elsősorban szeretnék köszönetet mondani konzulensemnek, Dr. Császár-Nagy Noéminek, aki szakmai útmutatásával, biztatásával és rengeteg segítségével nagyban hozzájárult szakdolgozatom minőségi elkészüléséhez. Szeretném megköszönni a kutatásban résztvevő intézmények vezetőinek, munkatársainak a lehetőséget és az együttműködést. Természetesen a kutatásban résztvevő fiataloknak is köszönöm, hogy kitöltéseikkel segítették munkámat. Végül, de nem utolsó sorban a családomnak és barátaimnak mondok köszönetet a sok támogatásért és biztatásért.

7. Irodalomjegyzék

Ainsworth, M. S. (1979). Infant–mother attachment. *American psychologist*, 34(10), 932.

Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child development*, 49-67.

Ainsworth, M., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978): Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation, NJ: Erlbaum, Hillsdale

Ali, F., Amorim, I., S., Chamorro-Premuzic, T. (2009). Empathy deficits and trait emotional intelligence in psychopathy and Machiavellianism, *Personality and Individual Differences* 47, 758–762.

Bagdy E., Safir E. (szerk.)(2004). *Klinikai pszichológiai esettanulmányok*. Animula Kiadó:Budapest.

Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226.

Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: their characters and home-life. *The international journal of psycho-analysis*, 25, 107. In: Meloy, J., R. (2001). *The mark of Cain: Psychoanalytic insight and the psychopath*, Analytic Press: New Jersey.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books. letöltve innen: <http://www.abebe.org.br/wp-content/uploads/John-Bowlby-Attachment-Second-Edition-Attachment-and-Loss-Series-Vol-1-1983.pdf>, ekkor: 2016.10.02.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic books. letöltve innen: <http://www.abebe.org.br/wp-content/uploads/John-Bowlby-A-Secure-Base-Parent-Child-Attachment-and-Healthy-Human-Development-1990.pdf>, ekkor: 2017.01.24.

Borum, R. (2003). Managing at-risk juvenile offenders in the community putting evidence-based principles into practice. *Journal of contemporary criminal justice*, 19(1), 114-137.

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental psychology*, 28(5), 759.

- Bronk, K. C. (2013). *Purpose in life: A critical component of optimal youth development*. Springer Science & Business Media.
- Calvete, E., Corral, S. (2000). Machiavellianism: Dimensionality of the Mach IV and its relation to self-monitoring in a Spanish sample. *The Spanish journal of psychology*, 3, 3.
- Cole, M., Cole, S., R. (2001). *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó: Budapest.
- Cooke, D. J., & Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: towards a hierarchical model. *Psychological assessment*, 13(2), 171.
- Czibor A., Vincze O., Bereczkei T. (2014). Feelings and motives underlying Machiavellian behavioural strategies; narrative reports in a social dilemma situation, *International Journal of Psychology*
- Dahling, J., J., Whitaker, B., G., Levy, P., E. (2009). The development and validation of a new Machiavellianism Scale, *Journal of Management*, 35, 219-257.
- DeLisi, M. (2009). Psychopathy is the unified theory of crime. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7(3), 256-273.
- DeWitz, S. J., Woolsey, M. L., Walsh, W. B. (2009). College student retention: An exploration of the relationship between self-efficacy beliefs and purpose in life among college students. *Journal of College Student Development*, 50(1), 19-34.
- Feeney, J. A., Noller, P. Hanrahan, M (1994) *Assessing Adult Attachment*. In.: M. Sperling, W. H. Berman (Eds.) Attachment in adults. The Guilford Press, NY, London. 128-155.
- Furnham, A., Richards, S. C., Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199-216.
- Goldstein, H., Higgins-D'Alessandro, A. (2001). Empathy and attachment in relation to violent vs. non-violent offense history among jail inmates. *Journal of Offender Rehabilitation*, 32(4), 31-53.
- Gordts, S., Uzieblo, K., Neumann, C., Van den Bussche, E., Rossi, G. (2015). Validity of the Self-Report Psychopathy Scales (SRP-III full and short versions) in a community sample. *Assessment*, 1-18.
- Hámori E., Hajtman E., Horváth-Szabó K., Martos T., Kézdy A., Urbán Sz. (2016). A felnőtt kötődés mérése: A Kötődési Stílus Kérdőív (ASQ-H) magyar változata. *Alkalmazott Pszichológia*, (16)3, 119-144.

- Hare, R. D. (2011). *Kímélet nélkül – A köztünk élő pszichopaták sokkoló világa*, Háttér Kiadó: Budapest.
- Hayslett-McCall, K. L., Bernard, T. J. (2002). Attachment, masculinity, and self-control: A theory of male crime rates. *Theoretical Criminology*, 6(1), 5-33.
- Hazan, C., Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Hesse, E., Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral and attentional strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48(4), 1097-1127.
- Hill, P. L., Burrow, A. L., O'Dell, A. C., Thornton, M. A. (2010). Classifying adolescents' conceptions of purpose in life. *The Journal of Positive Psychology*, 5(6), 466-473.
- Jonason, P. K., Lyons, M., Bethell, E. (2014). The making of Darth Vader: Parent-child care and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 30-34.
- Jonason, P. K., Webster, G. D. (2012). A protean approach to social influence: Dark Triad personalities and social influence tactics. *Personality and Individual Differences*, 52(4), 521-526.
- Jones, D. N., Paulhus, D. L. (2010). Different provocations trigger aggression in narcissists and psychopaths. *Social Psychological and Personality Science*, 1(1), 12-18.
- Jones, D. N., Paulhus, D. L. (2014). Introducing the short dark triad (SD3) a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.
- Konkolý Thege, B., Martos, T. (2006). Az Életcél-kérdőív magyar változatának jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3), 153-169.
- Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood, and Adulthood: A Move to the Level of Representation (Abstract). *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1/2)
- Marsh, A., Smith, L., Piek, J., Saunders, B. (2003). The purpose in life scale: Psychometric properties for social drinkers and drinkers in alcohol treatment. *Educational and Psychological Measurement*, 63(5), 859-871.
- McHoskey, J. (1995). Narcissism and machiavellianism. *Psychological reports*, 77(3), 755-759.

- McHoskey, J. W., Worzel, W., Szyarto, C. (1998). Machiavellianism and psychopathy. *Journal of personality and social psychology*, 74(1), 192.
- McKnight, P. E., Kashdan, T. B. (2009). Purpose in life as a system that creates and sustains health and well-being: an integrative, testable theory. *Review of General Psychology*, 13(3), 242.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological review*, 100(4), 674.
- Nagy L. (2005). A temperamentum és karakter összefüggései a felnőtt kötődéssel, Doktori (Phd) értekezés, Pécs.
- Paál T., Bereczkei T. (2007). Adult theory of mind, cooperation, Machiavellianism: The effect of mindreading on social relations, *Personality and Individual Differences* 43, 541-551.
- Padelford, B. L. (1974). Relationship between drug involvement and purpose in life. *Journal of Clinical Psychology*, 30(3), 303-305.
- Pailing, A., Boon, J., Egan, V. (2014). Personality, the Dark Triad and violence. *Personality and Individual Differences*, 67, 81-86.
- Paulhus, D. L., Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563.
- Pataky N. (2016). *Pszichopátiás tendenciák megjelenése gyerek- és serdülőkorban*. Debreceni Egyetemi Kiadó: Debrecen.
- Rahman, T., Khaleque, A. (1996). The purpose in life and academic behaviour of problem students in Bangladesh. *Social indicators research*, 39(1), 59-64.
- Rauthmann, J. F. (2012). The Dark Triad and interpersonal perception: Similarities and differences in the social consequences of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3(4), 487-496.
- Rauthmann, J. F., Kolar, G. P. (2012). How “dark” are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 884-889.
- Reker, G. T. (1977). The purpose-in-life test in an inmate population: An empirical investigation. *Journal of Clinical Psychology*, 33(3), 688-693.

- Sayles, M. L. (1995). *Adolescents' purpose in life and engagement in risky behaviors: Differences by gender and ethnicity* (Doctoral dissertation, ProQuest Information & Learning) (Absztrakt).
- Shader, M. (2001). *Risk factors for delinquency: An overview*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Steger, M. F., Kawabata, Y., Shimai, S., Otake, K. (2008). The meaningful life in Japan and the United States: Levels and correlates of meaning in life. *Journal of Research in Personality*, 42(3), 660-678.
- Vankó T. (2013). Kötődés és korai maladaptív sémák vizsgálata egyes pszichés zavarokban, Doktori (Ph.D.) értekezés, Pécsi Tudományegyetem BTK.
- Vargha A., Bánsági P. (a program szerzői) (2011). ROPStat 2.0 statisztikai programcsomag
- Walters, G. D., White, T. W. (1990). Attachment and social bonding in maximum and minimum security prison inmates. *American Journal of Criminal Justice*, 15(1), 54-69.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J., Albersheim, L. (2000a). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child development*, 71(3), 684-689.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J., Albersheim, L. (2000b). Individual differences in infant-mother attachment at twelve and eighteen months: Stability and change in families under stress. *Child Development*, 50, 971-975.
- Williams, K. M., Nathanson, C., & Paulhus, D. L. (2003, August). Structure and validity of the self-report psychopathy scale-III in normal populations. In *111th annual convention of the American Psychological Association*.
- Wilson, D., S., Near, D., C., Miller, R., R. (1998). Individual Differences in Machiavellianism as a Mix of Cooperative and Exploitative Strategies, *Evolution and Human Behavior*, 19, 203-212.